

Izbori 1949. u Nardi

Kada vidim, da se u Austriji, Grazu i Salzburgu raširuje Komunistička stranka, spominjam se kot 9-ljetni dičak izborov u Madjarski parlamenat u Nardi 1949. ljeta. Narda je nek jedno malo selo u Madjarskoj s hrvatskim stanovničtvom i nima nikakov značaj za opću ugarsku politiku ili da? Ali ipak je bila u trendu, zrcalo ondašnjega političkoga osvidičenja. Neka nam posluži kot primjer komunističke metode onoga vrimena, ne samo za Madjarsku, još strašnije za Čehoslovačku, Poljsku, Rumunjsku, Bugarsku ili još ke druge države.

Jako dobro se spominjam na te izbore u Madjarski parlamenat, ar su odrašćeni doma i u krčmi i po ulica čuda razgovarali, brundali o nji. Nešto ljudem nije pasalo! Zvana toga su iz sambotelskih fabrikov dohadjali u selo agitatori, ki su tim zabentanim paorom tumačili demokraciju. Već ti ljudi su bili nekakova čr-ljena krpa za naše stanovnike. Na izbore su plakatirali neke zastupnike na plakate i prilipili na ljese ili, na što se jako dobro znam spominjati, na veliki rakaš cigalj pred susjedskim stanom (a cigle su u onom vrimenu bile jako draga stvar), na

Rákosi Mátyás,
zastupnik Komunističke partije
foto: Wikimedia Commons

kom je bio veliki plakat zastupnika KP-a Rákosija Mátyása, mislim i Szakaszi Árpáda. Mi, dica smo Rákosiju lipo zapikali mustaće i bradu od gusinjega govna, kot nasuprot njegovoj plišivoj glavi. Gusinjega otpada je bilo čuda uz grabu, ar je bilo i čuda gusak u selu pred stani. Odrašćeni, birovi i pretpostavni sela nam nisu ništ zamirali i prepovidali u tom poslu.

Izbori su bili u nedilju 15. marcija 1949. ljeta. A u nedilju su u Nardi skoro svi ljudi išli u crikvu na sv. mašu. Po maši su pak išli u malu školu glasovati (to su bili niži razredi, danas krčma). U školi je bio postavljen dužički stol, za kim je sidila komisija, ka je identificirala izbiratelje a na strani je bila postavljena jedna velika gajba, pokrivena zvana s kocini, postavljenim malim stolićem u sredini, na kom su mogli izbiratelji ispuniti izbornu cedulju. Mi dica, neki od nas smo se odšuljali pod kocinom nutar i gledali kako su naši ljudi glasovali. Skoro svi su iz svojih molitvenikov zeli svete kipiće, kojega sveca, Kristuša na križu, Andjela čuvara ili koga drugoga i stavili u kuvertu i tako glasovali. Rezultat je bio prik 80% za

„Népfront“ = Narodna fronta, jedina lista, na ku se je moglo glasovati. To je moj prvi demokratski izborni doživljaj, ki mi je ostao u želucu kot žablji kamen sve do danas.

Pitajmo se, kako je došlo do toga? A to je sada već povijest, a ne peršonski utiski.

Još za vrime boja, 2. decembra 1944. ljeta su u Szegedinu ugarske partije pomoću svojih sindikatov postavile „Magyar Nemzetiségi Függetlenség Front“ = Ugarski nacionalni neodvisni front kot zajedničko zastupništvo za ugarski provizorni Narodni tanač. To su bile partije: Kisgazdapárt = Malo-gospodarstvena

partija; Szociáldemokrata Párt = Socijaldemokratska partija; Nemzeti Parasztpárt = Narodna poljodjelska partija; Polgári Demokrata Párt = Gradjanska demokratska partija; Magyar Kommunista Párt = Ugarska komunistička partija. To je značilo toliko, da su kanili i u budućnosti pri izbori nastupati na jednoj listi. Ove partije su odmah postavile svoje delegate u privremeni Narodni tanač, u kom je KP dostala najveći broj zastupnikov, naime 54. Mali gospodari 43, Socdem 16, Narodna polj. 13 a Gradjanska 13. Od toga vrimena, pod uticajem moskovitov (partijci, ki su se vratili iz SU najzad) je uticaj KP postepeno nastao sve jači i jači. Prvi parlamentarni izbori su bili 4. nov. 1945., ke je dobila Malogospodarstvena partija, ali morala je u koaliciju. U toj koaliciji je KP potribovala Ministarstvo unutrašnjih poslov a tim dobila kontrolu na policiju. Od toga vrimena je KP na tom djelovala da podrova, raskuštra i zruši ostale partije. Najprije su prorekli stranačke rede s tzv. „entnificiranjem“ = denacificiranjem. U drugom koraku su nacionalizirali rudokope a potom sve privatne firme, fabrike, banke i iskali kon-

frontaciju s Crikvom s uhapšenjem i procesom primaša Józsefa Mindszentyja. Političke peljače partijov su pak prisilili na emigraciju ili otprimili u Sibiriju. Za sljedeće izbore 1947. su pak donesli tzv. B-listu, na koj su bili svi oni, ki su se na neki način angažirali u prošlosti u javnom životu i upravi a te su sve isključili od izbornoga prava. A politički cilj KP je nastao jasan, ostvarenje socijalizma u Madjarskoj, tim popuna sovjetizacija zemlje. Raskol med SAD-om i SSSR-om je prouzrokovao „hladni boj“ a tim je diktat iz Moskve odredio politiku u Madjarskoj. Sljedeći izbori 15. maja 1949. su samo potvrdili svećmoć KP s 96,27% za tu partiju. Tako je Madjarska, s ostali sridnjoeuropski država pod sovjetskom kontrolom nastala čisto komunistička zemlja a za nas se je spustio željezni zastor uz ugarsko-austrijsku granicu, ki je hermetično izolirao i kontrolirao svaki granični promet s našimi gradišćanskohrvatskimi seli uz tu granicu.

Napomena:

Teška šaka proletarske KP diktature je dosegla i u naše malo selo Nardu. Najprije su se pojavili masovno proletarski agitatori iz sam-

botelskih fabrikov i išli od stana do stana i agitirali samostalne seljake na skupničarstvo, proizvodne zadruge (termelőszövetkezeti csoport = tszcs) a seljaki se nisu dali. Iskali su krivce i našli u farniku (ki zato ništ nije mogao) i nekolikokrat ga je pohodila ugarska tajna policija ÁVH a seljaki su branili svojega farnika, vilami i kolci, noći dugo. To ali nije spasilo farnika, jer su ga kasnije povezli autom kad je išao iz Četara piše domom s večernjice. Potom su pak počeli sekirati bogatije seljake i one familije odakle su mladi prošli prik granice u prikimorje, u Ameriku ili Australiju. Do danas se ne zna, kada su skrsnuli roditelji, majka i otac, ki su se izgubili u Kistarcsi (ug. središnja uza). I tako je tajna policija spravila selo u plašljiv strah i se nekadašnje skupno jedinstvo raspalo i ljudi su izgubili poufanje jedan u drugoga. K svemu tomu se je iza sela spustio željezni zastor, na kom su redovite bile uzbune i hermetično opkoljenje sela tako, da nigdor nije mogao dane dugo ni nutra ni van, a seljaki bi morali bili po krmu i na polju djelati. Vrhunac

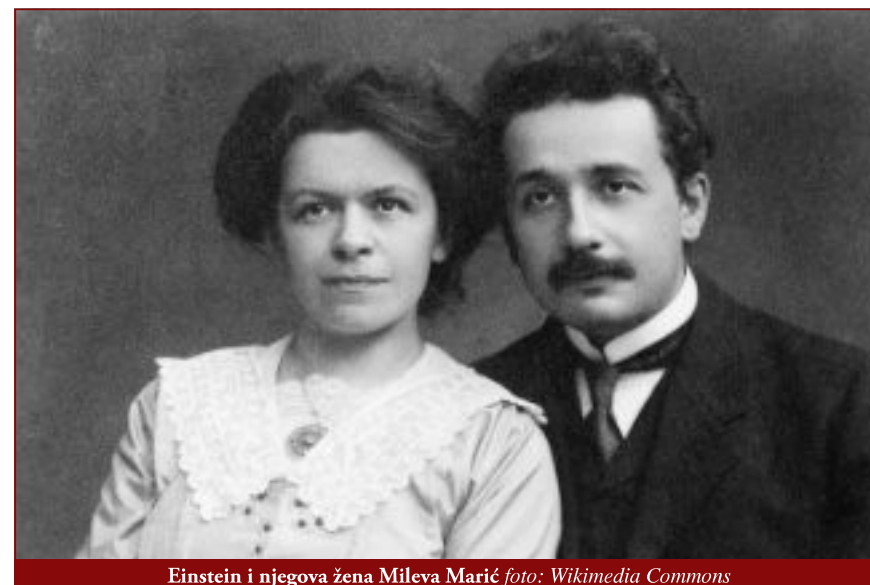
šikaniranja je pak bio, da su počeli iseljavati, deportirati nekoliko familijov, daleko uz istočnu granicu, na Hortobágy i Jászság (v. KG 2021, str. 183–191) i konfiscirati gospodarstva „cak i pak“: blago, orudje, kola, stane, sve iz gospodarstva,... i stavili je gospodarskoj zadrugi (ku su medjuvrimeno silom stvorili) na raspolaganje bez ikakve odštete. Hrvatska sela su bila još pod dodatnom paskom tajne policije, ar su je potvarali kolaboracijom s Jugoslavijom i proglasili je titoistom. Sam se spominjam, kako su, kad sam nosio vodu u žetvi žnjačem iz Kiselice u Gaj iz črne Tatre hitali letke, na ki je stalo: „Tito, láncos kutya! – Tito, kucak na lancu Zapada!“ A to nije bilo sve, ar se ne more povidati koliko su trpila naša hrvatska sela (mislim i ugarska) uz granicu. Na mirnom, kapitalističkom Zapadu, nekoliko kilometrov od nas ni pojma nisu imali što se događa na drugoj strani bodljikave žice i do danas ne kanu vjerovati ako im povidamo i mislu, da se pretjeriva. A zapravo se ali povidaju samo droptinke.

Franjo Ostović

Einsteinova žena Mileva

Kot i prošla ljeta objavila je britanska televizija (BBC) listu 100 inspirativnih i uticajnih žen iz 60 zemalj sveta u dobi izmed 15 i 94 ljet. Med njimi su znanstvenice, književnice, liderice držav, umjetnice i aktivistice. Isto tako tu listu dopunjavaju kratki videoprilogi o nadareni žena iz prošlosti, ke svoj

talenat nisu razvile, jer su bile u sinju svojih mužev. Jedna od tih žen je srpska matematičarka Mileva Marić (1875. – 1948.), poznatija kot prva supruga Alberta Einsteina. Kratko nešto o toj talentiranoj znanstvenici i majki Einsteinovih sinov, ka je zbog društvenoga pritiska ostala u pozadini.

Einstein i njegova žena Mileva Marić foto: Wikimedia Commons

Mileva Marić rođena je 1875. ljeta u dobrostojećoj srpskoj porodici u mjestu Titel u Bačkoj, gdje je bila komanda Vojne granice Austro-Ugarske Monarhije. Jur kao trinaestogodišnja pokazala je nje izvanredan talenat za matematiku i fiziku. Nje otac, koji se je u međuvremenu preselio i zaposlio kao činovnik u Zagrebu, želio joj je omogućiti školovanje. No, ondašnje restriktivno zakonodavstvo Austro-Ugarske Monarhije prema školovanju djevojaka u gimnazijama i na fakultetima zadalo je probleme obitelji. Ipak ugodalo se je upisati ju kao privatnu školaricu u Veliku gimnaziju (danas Gornjogradska gimnazija). Idućeg školskog ljeta bilo joj je dozvoljeno da sluša i predavanja iz fizike, a oslobođena je od plaćanja školarine. Ona ali nije maturirala u Zagrebu, jer je nje otac želio, da študira u Švicarskoj pa joj je tako omogućio, da završi četvrti razred srednje škole u Zürichu. Mileva počela je študirati medicinu, ali je kratko zatim upisala se je na Švicarskom federalnom tehnološkom institutu (ETH) za studij matematike i fizike. Bila je peta žena, koja je primio ETH. Jedan od kolega onda 21-godišnje Mileve bio je 17-godišnji

Židov iz njemškoga Ulma, naime Albert Einstein. Već u prvom mjesecu studija su se zbližili, a ljubav se je razvila u proljeće 1897. ljeta. Zaljubljeni Albert se je želio 1900. oženiti za Milevu, ali je konačno odustao, jer je bila majka Paulina protiv. No, ljubav između Mileve i Alberta se je nastavila. Kao plod te strastvene ljubavne veze u januaru 1902. ljeta u okolini Novoga Sada na svijet došla je djevojčica Lieserl, koja je ali Mileva odmah dala na posvajanje (adopciju). Djevojčici se je po dvije godine izgubio svaki trag. Da su Mileva i Albert imali izvanbračno dijete, saznalo se je kada su 1992. objavljena njeva ljubavna pisma. Postoji teorija, da je Lieserl obetežala od šarlaha i umrla, ali nikad nije najden nje smrti list kao i da su djevojčicu posvojili Milevini prijatelji Helena i Milivoje Savić iz Beograda.

Mileva je u međuvremenu diplomirala, a Albert i diplomirao i doktorirao pa je dobio posao u Saveznom uredu za patente u Bernu, kamo su se i preselili. Iako je Einsteinova majka bila protiv, oženili su se 1903. ljeta i dobili dva sina, Hans Alberta (1904.), koji su zvali Adu i Eduarda

(1910.), koji su zvali Tete. „Čudesnoga“ 1905. ljeta Einstein objavio je tri velika djela: specijalnu teoriju relativnosti, objašnjenje Brownova gibanja i razlaganje fotoelektričnoga efekta. Dokle je Einstein bio zaposlen u patentnom uredu, u svojem slobodnom vremenu napisao je četiri od pet djela, koja su transformirala fiziku. Mileva mu je pomagala, ali ideje su bile Einsteinove, uvjeren je Walter Isaacson, autor knjige „Einstein: The Life of a Genius“. Poznati američki novinar i publicist Denis Overbye u svojoj knjizi „Einstein in Love“ tvrdi, da je Mileva Marić bila talentiranija matematičarka od svojega slavnoga muža, ali svoj talenat nikad nije realizirala, jer se je posvetila obitelji.

Einstein je s Milevom i sa sinom boravio u Novom Sadu 1905., 1907. i 1913. ljeta. U Muzeju grada Novoga Sada čuvaju se predmeti, koji su pripadali ili su povezani s Einsteinovima, kao na primjer Milevin fotoaparat iz 1914. ili Albertove pipe iz 1905. ljeta, koje je darovao svojem tastu Milošu Mariću.

Za Einsteinovo djelo čulo se je u Europi i 1911. ljeta nastao je pro-

fesor na Sveučilištu u Pragu, a 1914. ljeta u Berlinu. No, kriza u njegovom turbulentnom životu s Milevom je eskalirala. Tako ga je 1915. ljeta Mileva ostavila u Berlinu i se vratila sa sinom u Zürich. Einstein je ončas trpio od jakih bolova u trbuhu, koje je dodatno otežalo manjkanje hrane u Prvom svjetskom ratu, piše Walter Isaacson. Život Einsteinovih bio je ozbiljno narušen Albertovim aferama. Konačno je njegova veza sa sestricom Elsom Löwenthal, koja je počela 1912. ljeta kada je Elsa jur bila udana, potrajala do kraja života. Einsteinovi raspitali su se 1919. ljeta, a Mileva i sin teško su podnosili novu situaciju. Einstein je Milevi ponudio pogodbu. Ako pristane na raspitanje, on će joj dati paze od Nobelove nagrade, za koje je očekivao, da će ju jednoga dana dostati, piše Isaacson. Kada je pak 1921. ljeta Einstein dobio Nobelovu nagradu iz fizike za svoje djelo, u kom je razložio fotoelektrični efekt, ispunio je svoje obećanje.

Mileva je paze od Nobelove nagrade u Zürichu kupila hitu s tri stani i se ondje skrivila za njeve sine. Hans Albert postao je inženjer, oženio se i imao dva sine dok-

le je Eduard u toku studija medicine obetežao od šicofrenije. Kada je 1933. počelo proganjanje Židovov u Njemačkoj, Einstein je emigrirao u SAD.

„Ovo malo dohotka što mi ovdje imamo, to je mojoj djeci njihov otac dao. Momentano su se naše okolnosti pogoršale pošto je Albert svoj imetak u Njemačkoj izgubio otkad je Hitler došao na vlast...“, pisala je 1935. ljeta iz Züricha Mileva svojim kumom Sidoniji i Džoki Gajinu u Novi Sad. Stariji sin Hans Albert završio je studijum građevinarstva na ETH-u, kade su se njegovi roditelji

upoznali i zaljubili. Ljeta 1938. prošao je u Ameriku kade je nastao profesor na Sveučilištu California u Berkeleyju. Mileva je ostala u Zürichu s bolesnim Eduardom. Živili su od toga što je ona zaslužila od davanja ur iz matematike i klavira. Zadnji put bila je u Novom Sadu 1938. ljeta, kade je htela urediti obiteljsko jerbinstvo, što joj se ali nije ugodalo. Umrkla je 1948. ljeta, a Eduard je potom vas svoj život prebavio u psihijatrijskoj klinici izvan Züricha.

Tekst sam priredio po članku Tanje Rudež u Jutarnjem listu (25. novembra 2018.)

N.N.

Spomendan pogibije u Bečkom Novom Mjestu

U sklopu obilježavanja Dana Međimurske županije, u Bečkom Novom Mjestu ljetos okupio se je veliki broj gradjanov, ki su pohodili mjesto kade su hrvatski velikani Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan, ki su u tom gradiću prije 353 ljet, dana 30. aprila 1671., nezakonito optuženi i osudjeni, tragično i mučki pogubljeni.

Car Leopold I. dopeljao je hrvatske velikaše 1670. ljeta u Beč pod izgovorom pomirenja, ali ih je odmah dao uhititi i zatočiti u jednoj od kulov. Turmov zloglasne tamnice u Bečkom Novom Mjestu (Wiener Neustadt). Optužba je bila tako vješto sročena, da su Zrinski i Frankopan 18. aprila 1671. ljeta osudjeni zbog uvrede, zbantovanja kralja i izdaje zemlje na strašnu smrt odsićeanjem desne ruke i glave. Noć uoči pogubljenja, dva velikaši poslidnji put su

se sastali i oprostili jedan od drugoga ter su napisali oproščajna pisma svojim hižnim družicam, Ani Katarini Zrinski i Juliji Naro Frankopan. Oproščajno pismo Petra Zrinskoga ženi Katarini „Moje drago serce“, ko je kasnije prevedeno na nekoliko svitskih jezikov ter se smatra jednim od najlipših ljubavnih pisam na svitu.

Toga 30. aprila 1671. ljeta su sva gradska vrata u Bečkom Novom Mjestu bila zatvorena, a stratišće je okružila naoružana vojska. Prije smaknuća dvim velikašem, kao i njevim obiteljam oduzete su plemičke titule, a njeva imanja zaplnila je država ča je rezultiralo zgražanjem i zaprepašćenjem, šokiranjem Hrvatske i Ugarske ter cijele Europe.

Kako bi odali počast slavnim ličnosti hrvatske povijesti, vijence su položili župan Međimurske županije Matija Posavec, gradonačelni-

ca Grada Čakovca Ljerka Cividini, veleposlanik Hrvatske u Austriji Daniel Glunčić, člani Družbe „Braća Hrvatskoga zmaja“ i Zmajskoga stola Čakovec, Zrinska garda Čakovec, dogradonačelnik Grada Bečko Novo Mjesto Reiner Spenger i predstavnik Hrvatskoga kulturnoga društva u Gradišću Stanko Horvat.

Kako je naglašeno tijekom svečanosti, Zrinski i Frankopan izraz su povijesne istine ter je njeva poruka kroz stoljeća vridna neprolazne zahvalnosti i spominjanja na velike hrvatske povijesti, ki su utrl

put stvaranja današnje samostalne i europske Hrvatske.

U komemorativni govori, u ime domaćina se je obratio zamjenik gradonačelnika Bečkoga Novoga Mjesta Reiner Spenger izrazivši poštovanje prema Zrinskim i Frankopanom, ča je pokazano gestom, da su njeva poprsja postavljena u središnjem gradskom parku, mjestu susreta i druženja. Istaknuvši želju za povezivanjem dvih gradov, Čakovca i Bečkoga Novoga Mjesta, održan je sastanak s gradonačelnicom grada Čakovca Ljerkom Cividini, na kom

Časni gosti na spomenpredbi 2024. ljeta

Zrinska garda je i 2024. ljeta sudjelovala pri svečevanju

je dogovoreno skoro potpisivanje Sporazuma o prijateljstvu. Župan Matija Posavec zahvalio je građanom Medjimurja, ki su osobno stigli u Bečko Novo Mjesto, istaknuvši kako je uvijek zadovoljstvo kada se Dan Međimurske županije obilježava i izvan nje granic. „Danas slavimo žrtvu Zrinskih i Frankopana, a želja nam je da sve lokacije vezane uz Zrinske i Frankopane dostanu oznaku kulturnih rutov Vijeća Europe“. Komemo-

rativnoj svečanosti nazočili su i predstavnici Austrijskohrvatske zajednice za kulturu i sport, gradišćanski Hrvati, predstavnici udrugov iz Beča, Innsbrucka i Solnograda.

Spomenimo kako je mašno slavlje u katedrali predvodio fra Ivan Herceg župnik župe Nedelišće, a mašno slavlje uveličao je Župni zbor Župe Presvetog Trojstva Nedelišće uz vodstvo kantora Vladimira Mihaljevića.

Gulag na Golom otoku

Postoje dva razloga, ki su me potaknuli baviti se Golim otokom u Hrvatskoj. Kot prvo jur već od 20 ljet dugo prebavljam veći dio svojega slobodnoga vremena u blizini toga zloglasnoga otoka, naime u Selcu, ko pripada općini Crikvenica. Ali jur puno prije kad još nisam točno znao kade se to mjesto nalazi, čuo sam za bratića moje majke, naime pjesnika i novinara Gezu-Stanislava Milošića iz Slavonskoga Broda, da je navodno bio neko vreme zatvoren na Golom otoku. Navodno velim zato, jer po moji internetski rešerša o zatvorenici u tom najokrutnijem Titovom gulagu, nisam naišao na njegovo ime. Što se tiče njegovoga i meni poznatoga političkoga pogleda na svijet bi ali bilo lako moguće, da je neko vreme boravio u toj uzi. U logor, ki je osnovan 1949. ljeta, poslani su na početku uglavnom komunisti, kim su predbaci-

vali da simpatiziraju sa Sovjetskim Savezom. Jugoslavija na čelu s Titom se naime nije htela potpuno podvrći Stalinu, ki je namjeravao zaminiti peljačtvo. Tito je odbio prihvatiti diktat i kritike iz Moskve pak je počeo proganjati one, ke je držao za „staliniste“. Ljude je uhićivala zloglasna UDBA na temelju slabih ili nikakovih dokazov i kaštigala je prez ikakovoga sudjenja. Željim kratko objasniti ovu kraticu. UDBA bila je zloglasna tajna policija za vreme Jugoslavije. Od svojega samoga početka bila je instrumenat Titovoga režima. Glavna zadaća joj je bila praćenje i prisluškivanje osobov, ke su predstavljale opasnost za ondašnji režim, svejedno je li je to bilo u vlastitoj državi ili u inozemstvu. Dokle su civilne osobe internirane u logor na „predgoj“, su kotrigi vojske osudjeni u inscenirani procesi na najmanje tri, ali i do 20 ljet

Zatvor na Golom otoku foto: Pokrajac/Wikipedia

strogoga zatvora. Mislili su, da su ovi politički zatvorenici opasni za Jugoslaviju i za maršala Tita osobno. Na Golom otoku ali nisu bili samo internirani komunisti, nego i drugi politički zatvorenici kot demokrati odnosno hrvatski, albanski, makedonski i drugi nacionalisti. Kasnije su bile zatvorene i osobe, ke su počinile kriminalna djela kot kradje ili ubojstva, a ponekad i maloljetnici. Na Golom otoku nalazio se je zatvor za muže, a na susjednom otoku Svetom Gruru za žene. Većina logorašev otpušćena je 1955. ljeta kad su se u Beogradu svetačno sastali i pomirili Tito i Stalinov nasljednik, Ni-

kita Kruščov. Većina bivših vojskih pripadnikov ostala je još duže ča do 1960. ljeta zarobljena na otoku. Prvi logor na Golom otoku uopće napravila je po Prvom svitskom boju Austro-Ugarska Monarhija za ruske zarobljenike iz istočne fronte.

Po Hrvatskom državnom arhivu bilo je ukupno 16.101 osoba internirana na Golom otoku, od toga 15.173 muži i 928 žen. Sve skupa je po tom popisu izgubilo na različne načine 413 peršon život. Što se tiče nacionalne pripadnosti bilo je zatvoreno najveć Srbov, Črnogorcev i Hrvatov. Prema podatki u „Wikipediji“ govor je o

između 16 i 32 tisuć logorašev, od kih da je umrlo između 400 i 4000.

Zatvorenici bili su prisiljeni na teško fizičko djelo u kamenolomu i rudniku pri svakom vrimenu. U ljetni mjeseci morali su djelati pri visokoj temperaturi, a u zimi pri hladnoj buri. Zatvorenike redovito su pretukli i maltretirali sadistički čuvari. Rodjena Zagrepčanka Vera Winter, koja je bila od 1949. do 1952. ljeta zatvorena poviđa sljedeće: „Onaj tko je tukao jače, brže je izlazio van. Oni koji su se odupirali, ostajali su dulje, ali svi smo tučeni i svi smo mi tukli druge. Svi smo mi tamo pušteni na razinu egzekutora. Svi smo mi tamo napravili kompromis sa svojom savješću. Zato je užasno teško o tome govoriti i zato smo se godinama nakon izlaska stidjeli. I nakon izlaska smo se bojali. Što god ste učinili, moglo se izroditi u nešto loše po vas.“ (Wikipedija) Kada bi u logor došao novi logoraš za „dobrodošlicu“ bi stari logoraši poredani u špaliru morali novoga istući dokle ne izgubi svist. Oni logoraši, koji nisu dosta jako tukli, morali su isto kroz tu „krvavu stazu“. Vladimir Bobinac, sada jur pokojni

profesor povijesti iz Krka, uhapšen je kot 28-ljetni i kaštigan na dvojna ljeta „društvenoga korisnoga djela“. Predbacivali su mu, da je govorio protiv sistema (glej Hrvatske novine 9. sept. 2016.). Željim citirati nekoliko njegovih zanimljivih izrekova o logoru. On piše: „...Svaki je kažnjenik, čim je stigao, morao ići na raport kod svojega isljednika (istražitelja). Morao si obavezno skinuti kapu i staviti ruke na leđa. Prva greška koju bi kažnjenik načinio bila je osloviti svojeg isljednika „druže isljedniče“. Tada bi dobio odgovor: „Nismo mi drugovi, ti si bandit, a ja nisam“. Dolaskom na otok izgubio si vlastito ime i postao „banda“. Druga je velika greška bila kad bi rekao isljedniku „Ja nisam kriv“. To je bila velika greška, jer tom tvrdnjom uvrijedio si UDBU, ona znači hapsi nevine ljude. Na Golom otoku moraš shvatiti, da si kriv i moraš biti zahvalan UDBI što ti je omogućila, da shvatiš, da si kriv i da ti je UDBA omogućila, da okaješ svoju krivnju. To je bilo osnovno pravilo.“

Zatvorenici umirali su ili bili ubijeni na različne načine, na primjer pri pokušaju biga. Big iz otoka bio

je ali nemoguć, ako si predočimo njegov geografski položaj. Smješćen je između sjeveroistočne obale otoka Raba i kopnene obale na sjeveru Velebitskoga kanala. Od kopna je Goli otok udaljen oko šest kilometarova, a od otoka Raba prilično pet. Otok je 4,54 kvadratnih kilometarova velik i obuhvaća 14,3 kilometara obale. Na jugozapadnoj obali nalazi se napušćeno i zrušeno selo Maslinje. Najveći dio otoka je goli kamen, a samo duž zapadne obale se nalazu zapušćeni parki, kade su bivši logoraši posadili različna stabalja i uređivali prostor. Uvala na Golom otoku, kade se je nalazio logor, se ne vidi od otvorenoga mor-

ja. Uglavnom je otok neplodan i danas prez stalnih stanovnika. U protekli stoljeći služio je otok kot pašnja za ovce. Isto tako i danas pastiri iz otoka Raba dovezu preko ljeta ovce na pašnju. Kot sam jur rekao, su mnoge zatvorenike pretukli na smrt, a drugi nisu mogli ili hteli podnositi metode UDBE i dokončali život kot samoubojice. Puno ljudi je poginulo pri nesrećama na djelu u kamenolomu odnosno rudniku ili su jednostavno ugladili.

Danas uz pastire i ribare, koji imaju kroz ljeto posla na otoku, posjećuje sve već turistova ostataka nekadašnjega zloglasnoga uzničkoga logora.

Goli otok foto: Von Roberta F./Wikipedia

Od Petrovoga Sela do bivših hrvatskih naselja oko Kermenda (Körmend)

Hrvatsko jezično područje današnjega novogradskega kotara nastavlja se istočno na području Madjarske, i to najprije u općini Petrovo Selo, ko je slišilo gosposćini Eberava. Na ovom području naselili su se jur Rimljani. U prvom pismenom dokumentu ljeta 1221. imenuje se selo kot „Ecclesia S. Petri“. Zato su 2021. ljeta svečevali 800. obljetnicu prvoga imenovanja Petrovoga Sela. Velika slavlja zbog koronapandemije nisu bila moguća, tako da su ljetodan kasnije na veliko svečevali. Ovo sridnjovjekovno nimško selo bilo je djelomično novo utemeljeno od hrvatskih naseljenikov. Prema konskripciji iz ljeta 1617. su samo u sjeveroistočnom dijelu sela imena bila čisto hrvatska, dokle je polovica stanovnikov južnoga dijela sela nosila nimška prezimena. Nimško stanovništvo vrieda je kroatizirano, jer prema vi-

zitatiji ljeta 1697. je selo bilo čisto hrvatsko.

Sridnjovjekovnoj eberavskoj općini priključuje se Veliki Koked (Nagykölked), kade su se Hrvati u 16. stoljeću u velikom broju naselili. Kao prvo spominje se selo 1221. s imenom Kewked, kasnije pak Kulked, Egyhazaskulked odnosno Nagykölked. Kot gospodari sela su imenovane familije Zarka, Hettyei, Pechy i Lukacs. Crikva, ka je izgradjena 1501. i obnov-

foto: Franjo Ostović

Bojni spomenik u Harastiju foto: Franjo Ostović

ljena 1896. ljeta, posvećena je sv. Nikoli. U njoj se nalazi kriptu obitelji Hettyei. Hrvatski stanovnici upotripljavali su čakavski govor (južni čakavci). Po spomenutoj vizitaciji ljeta 1697. je fara Veliki Koked bila hrvatska s ugarskom manjinom. U susjedskom selu Malom Kokedu (Kiskölked), ko je isto slišilo eberavskoj gosposćini, bili su prema konskripciji ljeta 1720. Hrvati u manjini. Po popisu ljeta 1900. bilo je u Velikom Kokedu još 48% stanovnikov, ki su hrvatski govorili. Prema jugoistoku pridružuje se područje gosposćine Kermend (Körmend), ko je od ljeta 1496. bilo imanje obitelji Erdödy. Misli se, da je Hrvate

u gosposćinu dopeljao Petar I. Erdödy, ki je bio ban Hrvatske i Slavonije. Sridnjovjekovna sela Haraszt i Berki bila su početkom 16. stoljeća prazna. Na području Harasztija, ko se po prviput spominje 1238. ljeta, utemeljeno je hrvatsko selo Hrastina/Hrastovica (Harasztifalu), kade su kolonisti morali krčiti šumu, da tako znatno povećaju mjesto. Ljeta 1603. zapisana su samo hrvatska prezimena, dokle je prema vizitaciji 1698. ljeta selo bilo hrvatsko s ugarskom manjinom. Hrastina izgubila je svoju hrvatsku većinu, tako da je u 1881. ljetu samo još 22% Hrvatov bilo u selu. Sridnjovjekovno selo Berki bilo je

početkom 16. stoljeća pusto. Navodno je ležalo na istočnoj granici prema Magyarnadalji. Teške svadje o granici s tim selom peljale su do napušćenja naselja i njegovoga premješćenja između rijeke Raab i Csörnök-patak. Ali i onde naseljenici nisu dugo ostali, jer se već ljeta 1589. mjesto spominje kot „napušćeno hrvatsko selo“. Novo prebivališće su kolonisti našli u današnjem Dolnjem Bereku (Alsóberkifalu), u kojem 1603. ljeta moremo najti isključivo hrvatska prezimena. U 17. stoljeću osnovali su seljaci Dolnjega Bereka kćerinsko naselje Gornji Berek (Felsőberkifalu) na sjeveroistočnoj granici. Najprije su obadva sela bila pod istim seoskim sucem, dokle ljeta 1754. nije došlo do razdiljenja. Po vizitaciji ljeta 1781. su obadva sela bila hrvatska. U prvoj polovici 19. stoljeća u Dolnjem Bereku je ugarski jezik postupno zaminio hrvatski, a u susjedskom Gornjem Bereku došao je val asimilacije nešto kasnije i to na početku 20. stoljeća.

Hrvatska Nadalja leži u neposrednoj blizini Kermende. Hiže i vrti su znatno bolje njegovani nego u malo zabitomj okolici Kukeda i Hrastine. Strefit se more i dice i

mladine na cesti. Osjeća se odmah, da ima ovde malo već žitka. Velika crkva se nahadja u prostranom parku, u kom su smješćene različne štacije s tablicama, na ki se nalazu teksti na madjarskom jeziku. Viditi je ali, da je crkva doživila jur znatno bolja vrimenta. Monumentalna skulptura kardinala Mindszentyja dočeka pohodnike na samom ulazu u park. U blizini je i bojni spomenik, ki kaže na žalosnu sudbinu mnogih žrtav bojev. U velikom cimitoru svido-

Crkva u Hrvatskoj Nadalji
foto: Franjo Ostović

Bojni spomenik u Hrvatskoj Nadalji foto: Franjo Ostović

ču mnogobrojna hrvatska imena na grobni kamenu hrvatsku povijest sela. Nadalja bila je ugarsko selo, ko nije slišilo kermendskoj gospoščini, nego je bilo u posjedu malih plemićev. Na jugoistoku sela naselili su se oko 1560. ljeta Hrvati – vjerojatno na dobro Lenkerth, ko je spomenuto 1565. ljeta – tako da je selo dostalo ime Hrvatska Nadalja (Horvátnadalja). Zbog razlikovanja su staru Nadalju zvali Magyarnadalja. U Hrvatskoj Nadalji nalazu se zvećega hrvatska prezimena, tako da je selo prema vizitaciji 1698. ljeta bilo čisto hrvatsko. Da je selo na vjerskom polju moralo biti vrlo

aktivno, nam posvidočuje činjenica, da sam nabrojio ukupno devet duhovnikov, ki su rođeni u drugoj polovici 18. stoljeća u ovom malom seocu. U sredini 19. stoljeća došlo je pak do snažne jezične asimilacije, tako da je početkom 20. stoljeća selo izgubilo svoju hrvatsku većinu. Nadaljci imali su prije svojega hrvatskoga kapelana. U drugoj polovici 19. stoljeća selo je pak u dušobrižničkom pogledu priključeno Kermendu, tako da je hrvatski jezik nestao u liturgiji. Danas selo broji 345 stanovnikov.

Negativan uticaj za održanje hrvatstva u ovi mali seli je sigurno

imala blizina zvečega madjarskom gradiću Kermend, ki je bio težišće u socijalnom, gospodarskom i vjerskom životu stanovnikov ove regije. Daljnji uzrok, ki je peljao do toga, da se je broj govornikov hrvatskoga jezika ovde jako smanjio, bilo je iseljavanje u Ameriku u 20. stoljeću. Napomenuti se mora, da su se i u ugarskom gradu Kermendu naselile hrvatske familije i da se je onde još u 19. stoljeću čula hrvatska rič. U konskripciji ljeta 1720. je uz 60 madjarskih prezimen imenovano i 15 hrvatskih i jedno nimško.

Literatura:

- *Povijest i kultura GH*, urednik dr. Ivan Kampuš, naklada Globus, Zagreb, 1995.
- *Hižna imena u gradišćansko-hrvatski seli Gradišća, Slovačke i Ugarske (drugi dio)*, ZIGH, Trajštof, 2015.
- *Farniki, ki su bili u 18. i 19. stoljeću rodod iz bivših hrvatskih sel okolo Kermende (po knjigi dr. Juliusa Gefina, Gradišće kalendar 1972., M. Meršić)*
- *Csergich Simon, rodjen 1765. u Hrvatskoj Nadalji. Farnik u Temerju i onde umro 1803. ljeta.*
- *Henich Ivan, rodj. 1751. u Hrv. Nadalji. Farnik u Nadasdu. Umro 1808. ljeta.*
- *Korbasits Franjo, rodj. 1792. u Hrv. Nadalji. Kapelan u Velikoj Nardi,*

Rohuncu, Sv. Mihalju i Sv. Martinu, farnik u Sepetneku. Umro 1855. ljeta.

- *Korbasits Luka, rodj. 1789. u Hrv. Nadalji. Kapelan u Petrovom Selu, farnik u Šenkutu (Heiligenbrunn) i Nimškoj Čenči. Desetnik santalečkoga dekanata.*
- *Magda Juraj, rodj. 1772. u Hrv. Nadalji. Kapelan u Rohuncu, farnik u Dolnjoj Borti (Untervart).*
- *Magda Štefan, rodj. 1762. u Hrv. Nadalji. Farnik u Velikoj Nardi. Umro 1804. ljeta.*
- *Magda Šimon, rodj. 1760. u Hrv. Nadalji. Farnik u Sepetneku. Umro 1807.*
- *Spaits Juraj, rodj. 1775. u Hrv. Nadalji. Kapelan u Rohuncu, farnik u Sv. Kataleni i Kukmirnu. Umro u Hrv. Nadalji u mirovini 1863. ljeta.*
- *Spaits Pavao, rodj. 1792. u Hrv. Nadalji. Kapelan u Sv. Mihalju i Rohuncu, farnik u Šampovaru (Hannersdorf). Desetnik rohunačkoga dekanata. Umro 1857.*
- *Kovacsich Ignac, rodj. 1782. u Hrastini. Kapelan u Dolnjoj Lendavi i Rohuncu, farnik u Bandolu i Šenkutu. Desetnik i naslovni kanonik. Umro 1856. ljeta.*
- *Markovich Luka, rodj. 1812. u Bereku. Farnik u Prisiki i 1867. ljeta je onde umro.*
- *Šakovits Jožef, rodj. 1878. u Velikom Kukedu. Kapelan u Santaleku, farnik u Novoj Gori i je onde 1909. ljeta umro.*

Snježana Herek

»Pogledi« Kolo-Slavuja o 50 ljet djelovanja ovoga folklornoga ansambla

„Pogledi“, naziv je većjezične knjige oko 50-tak autorov, čiji je izdavač nadregionalni folklorni ansambl gradišćanskih Hrvatov Kolo-Slavuj iz Beča. Knjigu su koloslavujci izdali u povodu oblježavanja 50. obljetnice svojega postojanja i djelovanja.

Pol stoljeća – ogroman je uzrok za svečanu promociju knjige, ka je održana 5. marca 2024. u Hrvatskom centru u Beču. U prepunoj dvorani, u nazočnosti brojne publike iz Beča i Gradišća, ter članov FA Kolo-Slavuja.

Kako je uvodno rekla peljačica svečane promocije Silvija Degendorfer, urednički tim ove bogato ilustrirane knjige, kako novimi, tako i starimi fotografijami su Katarina Tyran, Lidija Novak i predsjednica Kolo-Slavuja Gabriela Novak-Karall, a grafička rješenja i dizajn potpisuje Filip Hauck-Tyran.

Silvija Degendorfer je istaknula veliki značaj djelovanja Kolo-Slavuja u očuvanju tradicije, hrvatskoga jezika i kulture ter identiteta gradišćanskih Hrvatov. Kako je rekla: „50 pogledov iz različnih perspektivov“.

Katarina Tyran, jedna od urednic knjige i idejna začetnica ovoga hvale vridnoga izdavačkoga projekta, na ideju o pisanju knjige o 50 ljet Kolo-Slavuja je došla za vrime pandemije koronavirusa 2020. ljeta i lockdowna. „Htili smo nešto posebno, ali ne kroniku. Komunicirali smo online i nisam mislila, da ćemo uspiti ovako uspješno objediniti 50 tekstov različitih autorov, na različiti jeziki i dijalekti u ovu knjigu. Tribali smo tri ljeta, ali uspili smo. Knjiga je lipa za oko, vrlo čitljiva s privlačnimi teksti i većjezična (hrvatski, nimški i engleski). Cijelu sam ju pročitala na prvoj korekturi. I

onda mi je pao kamen sa srca. Uvjerila sam se, da je dobra, da prikazuje i dokumentira dugoljetnu povijest Ansambla i istovremeno povida osobne priče autorov i autorice, ter ima i znanstvenih osvrtov. Za svakoga ponešto“, rekla je Katarina Tyran. U nastavku je napomenula kako je uredjivački tim gledao da uspostavi „ravnotežu izmed tekstov i slik“, i da je u tomu „uspjio“. Jednako, kao i ona kao

autorica teksta, ka je u svom tekstu objavljenom u knjigi pod naslovom „Plesati, pjevati i očuvati jezik“, ukazala na glavne cilje FA Kolo-Slavuja. Lidia Novak, takaj urednica knjige, tvrdi, da je knjiga napravljena „za srce i dušu“ čitateljev. I da dokumentira šarolikost Kolo-Slavuja, zahvaljujući pogledom ljudi kako iz Ansambla o njegovom 50-

ljetnom umjetničkom djelovanju, tako i onih izvana, ki nisu njegovi člani.

„Mi smo kolektiv individualcev, ki voli tancati i jačiti. Kod nas ljeta nisu važna, kao ni to si li ili nisi gradišćanski Hrvat ili Hrvatice, koga si porijekla i državljanstva, koga si zanimanja, kao ni ki jezik ili jezičnu varijantu govoriš. Mi smo nadregionalni, i ima nas sa svih stran i ta šarolikost se ogleda i u ovoj knjigi“, naglasila je Lidia Novak.

Filip Hauck-Tyran je rekao kako je bio sričan i počašćen, da je pozvan u uredjivački tim, da djela na knjigi. „Ideja o 50 tekstov za 50 ljet, jako mi se je vidila i za mene je bila grafičko-dizajnerski izazov. Na kraju sam se odlučio za minimalizam. Važne su mi bile fotografije velikoga formata, da se vidi kvaliteta. Dugo smo zajedno dje-

lali, izabirali fotografije i o svemu se dogovarali, nekad mirno, nekad nervozno, ali bilo je divno“, istakao je Filip Hauck-Tyran. Osoba, ka je prva pročitala knjigu „Pogledi“ od 300 stranic, i to od početka do kraja, bila je glavna urednica Hrvatskih novin Tereza Grandić. „Ja sam iz Stinjakov u južnom Gradišću. Plesi na Stinjaki su bila i prva koreografija od pokojnoga hrvatskoga etnokoreologa Ivana Ivančana, ku je Kolo-Slavuj plesao. To me je nekako zaokupilo i to sam istraživala. Ono ča mi se posebno vidi je obiteljski duh, ki vlada u našem folklornom ansamblu, u kom i ja tancam“, rekla je Tereza Grandić. Med intervjuiranimi govorniki bili su i Peter Kölbl, bivši peljač zbora Kolo-Slavuja i član ansambla, odvjetnik Franjo Schruiff, ki ima tri tekste u knjigi. On pod naslovom „Kolo bez kraja – Perpetuum mobile“, sjajno opisuje Kolo-Slavuj i koloslavujce. Na kraju svečanosti svim nazočnim obratila se je, uz dugi i frenetičan aplauz i dugoljetna predsjednica Kolo-Slavuja Gabriela Novak-Karall. Nezaustaviva „djelačica“ pod čijom dirigentskom palicom Ansambl jur čuda ljet

niže uspjeh za uspjehom. „Naš folklorni ansambl je nadregionalan i obilježava ga šarolikost. Mi smo poseban Ansambl, koga se po ničemu ča ga karakterizira ne more svrstati ni u austrijsku ni u hrvatsku folklornu shemu. Kolo-Slavuj je stvorio svoj svit, i u njemu svi zajedno uživamo“, rekla je Gabriela Novak-Karall. Na upit, ki je to svit, šefica Kolo-Slavuja je odgovorila: „Svi smo kao jedna obitelj. A ča se mene tiče Kolo-Slavuj je jedan od najvažnijih dijelov mojega života. Došla sam kao mlada u ta Ansambl i on je postao moj hrvatski svit u Beču, u kom ne prestajem uživati. Svih tih već od pet desetljeć sam mnogo toga naučila i lipoga doživila, kako u Austriji tako i na turneja širom svita.“ Govoreći o knjigi „Pogledi“ Gabriela Novak-Karall je rekla, kako je ona „mozaik svih događanja vezanih uz Kolo-Slavuj“, i to „iz različnih perspektivov gledanja i iz različnih vrimenskih razdobljev unutar sada jur već od 50 ljet postojanja i djelovanja Ansambla“. „A jedna od posebnosti Kolo-Slavuja je i ta, da se u ansamblu govori univerzalni hrvatski jezik, s mnoštvo različnih dijalektov i je-

zičnih varijantov, ovisno o tomu iz koga dijela Gradišća, Beča ili iz ke zemlje ili područja su naši člani“, dodala je šefica ovoga folklor-noga ansambla, ukazavši na temu, ka prati ov nadregionalni An-sambl od samoga početka, a to su granice, i njevo rušenje, kim je u knjigi posvećeno i posebno po-glavlje.

Svoj doprinos bečkoj promociji knjige dali su i člani Kolo-Slavuja svojim fantastičnim glazbenim nastupom uživo, kako zbor tako i tamburaši. Veličanstveni ugodjaj,

ki je publika nagradila ne samo burnim i dugotrajnim pljeskom, nego i pjevala zajedno s izvodjači. I na kraju ča reći nego čestitke Kolo-Slavuju na promovirani „Pogledi“, ki su dio svečanoga obilježavanja 50. jubilarne obljet-nice ovoga nadregionalnoga folk-lornoga ansambla gradišćanskih Hrvatov. Prethodna, posebno ve-ličanstvena svečanost održana je u novembru 2023. ljeta, u prestiž-nom bečkom Volkstheateru i ostala je događaj za pamćenje.

Jubilarna gala nadregionalnoga ansambla Kolo Slavuj 2023. ljeta u Volkstheateru. foto: fht.

Monika Palatin i Martin Jordanić

Vojni doživljaji mojega praoca Martina Jordanića, st. iz Fileža u 2. svitskom boju

Našla sam dnevnik, malu knjižicu, u ku je moj stariotac Martin Jordanić opisao njegove bojne doživljaje prilikom 2. svitskoga boja u Ruskoj, Francuskoj i Italiji od ljeta 1941. do 1945. ljeta.

Čudila sam se, da je imao još toli-ko lazno u tom burnom času pisa-ti svoje čuti, tuge, žalosti, muke, ufanja, prošnje, molitve, a ponekad se je izrazio i u mali ganutljivi pjesmica.

1941. ljeta dospene u boj u Ru-sku. Uz rijeku Dnjepr doživio je velike borbe. Većkrat i dvoboje „muž protiv muža“, zato je bio počašćen medalijom i željeznim križem. Na putu u Stalingrad pri velikoj zimi postane teško ranjen, kuglja probije mu prsa i hrbat. To mu biše srića, da nije dospio u pakao Stalingrada.

Po ozdravljenju dojde u Francu-sku, onde bilo je nešto bolje nego u Ruskoj. Ali nije imao dugo vese-

lja. Po jednom ljetu obeteža na želucu. Kad mu je nešto bolje bilo, dostane zapovid na front u Italiju.

Svenek je pisao, da bi rado doma doživio barem Božiće usred svoje obitelji s majkom, ocem, ženom i sinom. Je li će je još kada žive viditi?

Najtužniji Božić je opisao, koga je doživio u Italiji 1944. ljeta: Na sam Badnjak u noći, shranjeni smo bili, moj tovaruš i ja u jed-nom bunkeru uz glavnu cestu u Monte Salvaro. Neprijateljske ku-gle letile su prik naših glav stalno i padale kod godina na cestu, da prepriču svaki promet. Da bi neki nehotec taknuo glavu van, bila bi mu sigurna smrt. Zato smo čekali, šutili, molili i opet nek čekali, kad će ka bomba pogoditi naše shra-nišće, kade da ostavimo naše mla-de živote. Bilo je blizu polnoći, kad moj tovaruš u svitlini neprija-

teljskih kugljov vidi u nuglu bunkera nagnuto malo skromno božićno drivo i par malih svić. Da li nam je mali Jezuš ovo poslao, da se njegovoga rođenja spomenemo? Zapravili smo naš mali obločić, da ne bi svitlost prodrila kako van, i našgali jednu sviću. Na hipac su nam misli bludile, da smo doma med svojimi. Oči su nam bili suzni i jedan časak u božićnom duhu samo mučali. Mislili smo na rođenje maloga Jezuš a u skromnoj maloj štalici znamda sličnoj našem bunkeru? Tiho smo munjali našu jačku: „Tiha noć, sveta noć”... Nismo ali dugo sanjarili. Naše kratko malo, božićno veselje nam prekine oštar glas našega mladoga neiskusena komandanta:

„Vi ovde jačite prez brige? Vaši tovaruši zgublaju vani živote, za domovinu i Führera? Sram vas bilo!... Za kaštigu odmah s manom! Zapovidam, da se potpuno naoružate s ručnim granati i ide mo prik ceste na drugu stran. Onde da se nalazu bunkeru neprijatelja. Tim ćemo zapaliti božićne sviće... da ćutu naše nimške granate!”

Akoprem smo mogli prik ceste, na ku su padali neprijateljski gra-

nati kot godina, na drugu stran prikpojti je nemoguće i strašno pogibelno, to bi značilo našu sigurnu smrt.

Moj tovaruš mi šapne u uho: „Zbogom mali Jezuš! Došli su nam zadnji Božići! Mali Jezuš smiluj nam se! Pomozi nam u zadnjoj uri našega života!”

Za kratak čas čekali smo naoružani s ručnim granati pod cestom, ka je skoro dva metre više peljala, na on kratak hipac, sekundu, kada će prestati padati godina neprijateljskih granatov. Ali neprijatelj je još jače sijao svim oštrim oružjem na cestu, kot da je sve tako programirano i tim, da prepriči nek mali prijelaz prik vojničke linije.

Ali izgled na tu jednu sekundu, na ku smo čekali, nije dugo bilo. Neprijatelj kot da bi znao ča planiramo. Jedna minuta trajala nam je jednu uru. Tako je i naš život visio na tankom koncu. Znao sam, da mladi komandant hoće ovom „operacijom“ zadobiti samo Željezni križ, znak hrabrosti. A tim bi se bio dičio kot svojih kolegov. Zato je planirao ovu nemoguću akciju... usmrtiti nekrive ljude, da on zadobene gizdavu slavu za jedan posrani kusić željeza za sebe i Führera?

U svem čekanju molio sam: „Dragi mali Jezuš! Prosim te, nek sad mi pomoz. Ja ćutim, da si u ovom hipcu s manom i ne ostavi me u ovoj pogibeli. Ne kanim na tvoj rođendan umarati ljude, ki tebe tajno slavu. Ne... Ne... Danas na Božić nikako ne! Ubijati ljude, zbog jednoga mladoga neiskusena fanatičara.”

Vidio sam, da je mladi komandant pripremio svoj revolver i ogorčeno veli:

„Ki od vas se usudi znamda ne slijediti moje komande, toga ću odmah na mjestu ustriljit! Ja ću brojiti do tri, onda svi za manom prik ceste!”

Na hipac činilo se je, da je pucanje nešto rjedje postalo. Zgodan čas za skok prik ceste.

Komandat zapovi: „Fertig machen zum Sturm!” Počne brojiti: „Eins, Zwei... Drei! Mir nach!” On skoči prvi na cestu.

Ja kanim za njim. Ali na rubu ceste začutim kot da me neki čvrsto najzadržži za opravu. Ne morem najper. Su mi noge zaspale? U hipcu začujem jaku detonaciju. Hitim se na tla. Ćutim dolipadanje na asfalt i kamenje na svojem tijelu. Još živim. Uz mene neki upade. U mraku točno nisam vi-

dio gdo je. Znamda moj tovaruš? Zovem ga po imenu. On mi se javi, da još živi. Veli mi: „Komandanta je pogodio hitac. Točno u glavu. Strašan pogled. Glava mu leži dva korake dalje od tijela”.

Svoj fanatizam je drago platilo. Na mjesto Željeznoga križa hrabrosti, zadobio je drivenoga. Kad smo se opet došmuljali u naš bunker, gorila je na božićnom drivu mala svića. Pitam tovaruša je li me je znamda on najzadržao pred cestom. On veli da nije! Ali isto se je i njemu činilo, da ga je neka tajna sila držala najzad, kot da ga noge ne poslušaju.

Sjeli smo pod božićno drivo, plakali i molili. Uvjereni smo bili, da nas je sam mali Jezuš najzadržao i tako spasio naše mlade živote od sigurne smrti.

Bitke na talijanskom bojišću postajale su sve groznije. Po danu su bombieri neprestalno sipali bombe na naše štelunge, položaje. Mi smo morali samo u noći čuda piše hodati zbog napada iz zraka. Strašno je bilo kad smo dospili do rijeke Po.

Samo jedan most je postojao, drugi su bili svi uništeni. Toga smo morali na svaki način do zadnjega držati, braniti. Bili smo zakopani

u šanci i čekali na pomoć nam obećane vojske, ka ali nikada nije došla. Da bi od naše strani pala nek jedna kuglja, dobili bi ih na tisuće ponajzad. Zato smo tišali i čekali na kakovo čudo. Jednoga dana je bio neprijateljski napad osebito strašan. Neprijatelj sipao je ognjenu godinu: iz zraka bombe, iz zemlje štuki, panceri. Činilo se je da smo u paklu, a ne već na ovom svitu. Sve protiv nas, šakice ostankov našeg regimenta. Od jutra ranoga do kasne noći i drugi dan opet sve strašnije. Treti dan u kasnoj noći nam se je ugodalo dospiti prik rijeke Po. Do glave bili smo u vodi. Jedan za drugoga smo se držali, da se u brznoj vodi ne utopimo. To je bilo strašno. Jedva smo dospili na suhu zemlju, čekali su nas i onde neprijateljske kuglje teških štukov. Onde sam postao ranjen. Na dva korake ispred mene, pade teška kuglja, rashiti se i zakopa me. Začutio sam po svemu tijelu silan udarac i oko mene škurinu. Velika masa zemlje zakopa moje tijelo. Pao sam u nesvišće. Po par dani se zbudim u bojnom lazaretu varošu Arco. Rekli su mi, da imam zlamana rebra i hrptenicu. Nutarnje rane zavidale su mi nepodnošljive boli. Onde su me

vračili strujom, takozvanimi „Stromstösse”. Pritom sam imao velike muke. Slabiji su pri ovom vraćenju umrli. Onda sam Bogu hvalio, da mi je još podužio moj život.

U lazaretu sam dočuo, da je ruska vojska blizu Balatona. Naš regiment se je raspao. Ki su živi ostali, dospili su u američko zarobljeničtvo. Boj da ide na sve kraje jur prema koncu. Dospio sam u američki logor.

Mislili smo svi u tom logoru, da nam je barem život osiguran. Ali smo bili razočarani. Amerikanci su nam dali gladiti. Na dan smo dostali samo dva kekse. Onde je vladala strašna vrućina. Sve pod talijanskim vedrim nebom. Kamo si pogledao, sve samo izgledjeni nimški ulovljeniki. Bilo nas je do pet tisuć. Zemlja pod nami se je pretvorila u vrući prah. Još nezdrav od svojih ran počeo sam i ja svaki dan slabiti. Po par dani nisam već mogao hoditi. Da bi barem mojim domaćim pisati mogao kade sam, da jos živim. Sigurno ćedu čekati od mene pismo.

Ali to sve nije bilo moguće, još manje simo dočuti nek malu vist, da kako su doma preživili boj ili još živu?

U svoj nevolji sam tako oslabio, da sam spao u nesvišće. Vrućina i glad su potpuno zničili moje tijelo. Strašan boj sam preživio a sada ovde pogibam. Ne znam već kade sam se srušio i kako dugo sam ležao. Nego kad sam oči otvorio, vidio sam kot u magli poznate obraze. Jedan mi je dignuo glavu i mi da vode napiti. Bili su Joško Pajericev, Ferenc Varga i Ivan Fleischhacker, tri Filešci, ki su mi spasili život ili ih je poslao sam andjel čuvar, komu sam se svaki dan preporučio.

Mene su iz logora prije otpustili, kad su mislili ov će i tako vrijeda umriti. Putem iz logora sam išao najveć u noći piše. Ili me je pomilovao ki talijanski seljak na koli. Kad sam došao u Koruško, poslao sam pismo domom.

Onde sam čuo, da je Gradišće ruska zona, onde da je dosta pogibelno. Isto sam čuo u Štajerskom. Odanjek (odanle) sam poslao domaćim drugo pismo. Nisam znao kada morem domom. Na sriću sam u Deutschlandsbergu kod

jednoga lozara našao djelo za hranu i spalo. U lozi bilo je teško djelo, ali kroz dobru hranu je bilo svaki dan bolje. Onde je već „Hemkehrerov” djelalo. Za spominak ondašnjega boravka je zarizao u jednu bukvu svoje ime JM. Kratko pred Božići 1945. ljeta je došao domon u Filež s jačkom: „Mlada ljeta kade su, u talijanskoj zemlji su!”

Slučajno su moji starji po 50 ljet bili onde na odmoru i u šetnji kroz istu lozu našli istu bukvu sa zarizanimi slovami JM mojega praoca.

Sada je ova knjižica jur 70 ljet stara. Pomislila sam u kakovi teškoća je moj stariotac Drugi svitski boj preživio. Sve tuge, žalosti, brige, boli i ufanja su bili iz srca zapišeni. Doma je dost puta Bogu hvalio za srićan povratak domom med svoje.

Nek žao mi je, da sam ovu knjižicu stoprv sada našla, kad već ne živi. Imala bi čuda pitanj, ali odgovor ostao je u grobu.

800 ljet Dolnja Pulja

Povijest

U povelji kralja Andraša II. iz ljeta 1225. se po prvi put spominju sela Dolnja Pulja, Pervane i Mučindrof i to, da ova sela poklanja kloštru Kloštar (Marienberg).

Govor je o dvi Pulja „Pule maioris“ i „Pule minoris“, ali ne zna se, ka Pulja je Gornja Pulja, a ka Dolnja Pulja.

Izraz „Pule“ držu stručnjaci za latiniziranje imena „Pulya“ u ugarskom jeziku, a dalje mislu, da to dolazi iz starijega slavenskoga izraza „Polje“. Jer na ovom široko otvorenom polju su na kraju Seli-be narodov bivali prilično dugo Slaveni.

Ljudi one dobe nisu polagali veliku vridnost na pravopis, tako se je selo u toku stoljeć pisalo na sve moguće načine: Puelndorf, Puelndorfary, Inferior-Püllendorf, Also-Pwlya, Also-Pullia, Unter-Buendorf, Unterbuledorf. U jednoj ter

istoj povelji još i na tri različne načine!

Dolnja Pulja leži u sridnjem Građišću na 229 m iznad morske višine u dolini Štumskega potoka, a okružena je na tri strani od gorov i tako očuvana od mrzlih sjeveroistočnih vjetrov. Zato je i jako rodovita i idealna za poljodjelstvo. A na vinogradskom brigu – takozvanoj Gori – rodi i dobro vino. Dolnja Pulja se nalazi k tomu i na važnom prometnom mjestu.

Iskopavanja gospodina Polačeka, vrtljara i hobi-arheologa, izazvala su pažljivost ne samo u Austriji, nego i med arheologi širom Europe. Zato su k nam došli i poznati učenjaci i istraživali mjesta kopanja. Polag tih podatkov naseljivali su mjesto okolo Dolnje Pulje, naš hatar, jur ljudi u Staroj kamenoj dobi, a to je bilo oko

10.000 ljeta pred Kristušem. Kamene nalaze i svakorjačka sredstva

našla su se i iz Mlade kamene dobe, Lengyelperiode, Badenske kulture, Brončane dobe, Halstattkulture, Željezne dobe, iz vrimenta Keltov, Rimljanov i Slavenov. Po lapti i loza našli su se keramični kusići, kameno, brončano i željezno orudje, ilovača za gradnju kućic, driveni ugljen i šljaka od željeza.

Tako su takozvani Trakastokeramičari živili oko 5000. ljeta pred Kristušem na našem tlu. Oni su živili jur od poljodjelstva, dokle su stariji narodi bili lovci i pastiri. Ovi su poznali lončarstvo, tkanje i brusenje kamena. A njeve lonce su okrasili linijami, tkali su grubnu pratež i izdjelivali kameno orudje, ko su pravali za obdjelivanje zemlje. Iz ove dobe našlo se je 1969. ljeta u „Cerju“ 17 kusićev takozvanih idolplastikov. To su male ženske figure iz žgane ilovače, ke su vjerojatno predstavljale simbol majke i plodnosti. Jednu od njih zovu „Venus iz Dolnje Pulje“, a svi nalazi se sada moru pogledati u Zemaljskom muzeju. Vrhunac ogromne industrije željeza stvorili su Kelti, ki su osvojili naše područje oko 400 pred Kristušem i ostali na njem 400 ljet, dokle je nisu nadomjestili Rimlja-

ni. Uz Štumski potok, od granice sridnjopuljanskoga do granice mučindrofskoga hatara, ležu na našem području orijaške količine šljake iz ove dobe. Kade je šljake, onde se je moralo i načinjati željezo. Zadnja potvrda za to su bile peći za taljenje. Prve jako razvijene peći za taljenje željeza su našli kod nekadašnjega malina. Peći su se gradile od ilovače, kurile su se drivenim ugljenom, a po svakoj upotrebi su se morale razbiti, da bi se došlo do razarenoga, tjestenoga željeza.

Istraživači su našli nekoliko razbijenih peći, ali srićom i jednu napunjenu, ka nije bila podižgana, tako da su bili nutri pometani materijali potpuni, no funkcionirale su na isti način kot i današnje visoke peći za taljenje željeza, samo primitivnije.

„Limonit“, željezo se je nalazilo od Rajnofa, prik Velikoga Borištofa, Šuševa i Longitolja sve do Dolnje Pulje, a to svidoci oko 16.000 „pingov“, ada velikih grabov. Polag broja i veličine tih pingov se more zaključiti, da su iskopalj ondašnji ljudi oko 12.500 tonov željezne rudače. Za rastaljenje te rudače su morali napraviti oko 200.000 peći.

Kad su Rimljani zauzeli našu zemlju, postalo je ovo područje dio Panonske provincije. Videći dokaz njihove nazočnosti na našem hataru je jedna vila, čije fundamente su iskopali u „Cerju“.

U Sridnjem vijeku poznali su se samo dva svitski staliži: plemići, kao posjednici dobar i kmeti, ki su dijele dobar – sesije – dostali na obdjelivanja. Ovi kmeti su od dobitka svojih sesijov morali davati daće razliĉnih vrsti za gospošćinu. Iz povelje znamo, da je Dolnja Pulja bila poklonjena klostru Marienberg, a zna se i, da su fratri nauĉili ljude iz okolišnih sel, kako se pravo obdjeliva zemlja.

Od 1390. ljeta bili su gospodari sela grofi iz Livke. To su bili prvo grofi Kanižaj, onda Nádasdy, Drašković i konaĉno Esterházy.

1532. ljeta, kad su Turki opsidali Kiseg, su njeve ĉete uništile i naše selo i poumarali ili odvukli stanovnike. 1533. ljeta su zato grofi Kanižaj i Nádasdy imali velik interes, da se naselu opustošena sela u njevoj gospošćini s Hrvati. 1863. ljeta bilo je urbarijalno izjednaĉenje, u kom su postali Dolnjopuljanci gospodari na vlašćoj zemlji.

U svakom selu su gospodari postavili upravitelja, ki je gledao na

red. Kasnije je selo samo moglo odibrati svoja suca, ada liktara (Richter). Na suca pripadale su mnogovrsne zadaće, u prvom redu organizatorske.

Stoprv zakoni iz 1848. ljeta donesli su kmetom potpunu slobodu i odstranili svaku rabotu i desetinu. Ukidanjem kmetstva izgubio je valjanost i dosadašnji odnosaj med gospošćinom i kmeti. Samo neki dijeli polja i lozov ostali su grofom, a ostalo je prelazilo u vlasništvo seljakov.

Tako su se sesionisti u središću sela med crikvom i cimatorom razvili polag svoje marljivosti u veće i manje seljake, nasljednici bivših „hižičarov“ (Milina ulica, Kapuvar) razvili su se u „djelaĉki ĉetvrt“ Dolnje Pulje.

1867. ljeta počela se je graditi Željezniĉka ulica, ku domaći nazivaju „Kapuvar“.

1885. ljeta uništio je velik oganj skoro cijelo selo. Samo crikva i neki stani nisu pogorili. 1905. ljeta se počne graditi nova crikva, a 1908. ljeta željeznica med Kisegom i Šopronom, ka je imala i u Dolnjoj Pulji štaciju. U Prvom svitskom boju zgubi Dolnja Pulja 59 muži. 1920. ljeta vabu takozvani „krljaĉari“, da se mladi muži

Dolnja Pulja na staroj razglednici.

pridružu njevim ĉetam, ke su ljude kanile osvidočiti, da ostanu kod Ugarske, ali iz sela im se nitko nije pridružio.

1905. ljeta ostavi 20 Dolnjopuljancev rodno selo i projdu u Ameriku, a 1927. ljeta ih projde 27 u Kanadu. Jur 1866. ljeta je bio jedan Dolnjopuljanac u dalekoj Meksiki i to kod cesara Maksimilijana kot vraĉitelj regimenta. Za vrime Drugoga svitskoga boja poginu 62 muži iz sela.

1945. ljeta zauzmu ruski vojaki naše selo, jer je bilo važno prometno mjesto. Kad im je u selu jedan nimški oficir vaŕgao pancer, su oni ustriljili 16 nimških i 2 mađjarske vojake. Nimška SS-ĉe-

ta je prije nego se je povukla, još uništila most preko potoka i vaŕgala malin. Rusi su vaŕgali nekoliko stanov i uškodili ognjobranski stan, farof, školu i napravili ĉuda kvara u crikvi. A mlade žene su se morale po škadnji i podi nekoliko tajedan dugo shranjati, dokle se nije smjestila komandatura u krĉmi Perušić i se je situacija umirila.

Poslije Drugoga svitskoga boja gradilo se je intenzivno i nastala su dijelom nova naselja. Stari rasregnuti stani počeli su se zgubljeti, a mjesto njih pojavilo se je sve već jednokatnih stanov, tako da se je seoski oblik potpuno prominio. Pojedine prostorije, ke su bile ti-

pične za ove rastegnute stane: prva hiža, veža, zadnja hiža, kamra, štala pak odzada škadanj, u tom redu jur dugo već ne postoju. Dandanas se selo širi na sve strani, nastale su nove ulice i u nji moderni novi stani sa svim mogućim komforom – moremo reći vile.

nogometno igralište – a uza to još 3 krčme, 2 mesarije, 3 lodne – trgovine, 1 trgovinu sa seljačkim produkti, 2 mehaničare, 2 stolare, 1 kovača, 1 tankarnicu, 3 autopoduzetnike, a još prije i šujstere, krojače, šivalje. Od svega ovoga ostali su danas samo crikva, farof,

Dolnja Pulja 2023. ljeta fotografirana iz balona.

Na krovi se pojavljuju fotovoltaički uredjaji, kimi stanovnici moru producirati svoju vlašću struju. Za selo se je napravila 1995. ljeta termocentrala, kom se more u zimi grijati skoro cijelo selo, a kuri se posičkanim drivom. Još i „starinji stani“ su se obnovili i priključili na novu tehnologiju.

Prije nekada imali smo crikvu, farof, osnovnu školu, poštanski ured, općinski stan, vračitelja i

nogometno igralište, 1 restoran, 1 slastičarna, 1 taksi-poduzeće, 1 teretni prevoznik, 1 frizerka, 2 pedikerke, termocentrala, a vračitelj dojde dvakrat u tajednu na jednu uru.

1929. ljeta je kupio Pavao Blagus njegov prvi teretnjak, kim je vozio dugovanje i tršce Beč na sajam, ali kim je mogao voziti i ljude na shodišća. Po boji su mu Rusi zeli njegove dva teretnjake, ali Pavao

je počeo s polamljenim teretnjakom nanovič. 1949. ljeta je imao opet dva teretnjake i još dva autobuse. 1956. ljeta stupi sin Poli u firmu svojega oca i ju stalno dalje razvija. Kada im nastane mjesto u Dolnjoj Pulji premalo, odselu se u Gornju Pulju. Sada imaju 600 velikih busov, 200 malih busov i su drugo najveće autobusno poduzeće u nimško govorećem prostoru. Pred Drugim svitskim bojem je bila Dolnja Pulja potpuno seljačka općina sa čisto seljačkom strukturom. Seljakov imamo danas samo nekoliko, a ti obradjuju svu zemlju našega hatara.

1945. ljeta bilo je u Dolnjoj Pulji 119 seljakov.

1975. ljeta imamo još 44 seljake.

2025. ljeta djelaju još samo 3 seljaki i još nekoliko stranskih seljakov sve naše polje.

Pred Drugim svitskim bojem je u selu bio samo 1 jedini traktor (Matlovi), 1955. ljeta bilo ih je jur 18, ali samo jedan privatni auto, 1975. ljeta imali smo 63 traktore i 10 kombajnov, k tomu oko 100 privatnih autov.

2025. ljeta imamo samo nek 11 traktorov za teško djelo na polji, 2 kombajne i oko 42 traktore za hobi, djelo u lozi, košnjju, male

transporte. Ali skoro svaki stan ima bar jedan ili već privatnih autov.

Po boju počelo je čuda naših ljudi djelati kot zidari, pomoćni djelači ili u drugi struka u Beču, ter su pendljali – pandiljak u Beč, a petak opet domom na selo. Kašnje je to pendljanje prelazilo u „obiteljsko“ pendljanje – cijele obitelji su se nedilju navečer odvezle u Beč na posao, a dica s tim i u Beč u školu, a petak su se opet vrnuli u selo. Tako se je nažalost počeo gubiti i naš materinski jezik, jer dica su se u Beču u čuvarnica i škola samo po nimšku pominala, a roditelji se čudakrat onda doma nisu hteli s njimi po hrvatsku, da se „dobro nimški nauču“.

U zadnji ljeti je hvala Bogu došlo do preokreta toga mišljenja i roditelji upoznaju, da čim već jezиков se dite od maljenosti uči, tim bolje je savlada, a nimški jezik je ionako kroz medije stalno prezentan. Zapravo su se mlade obitelji počele vraćati opet najzad u selo, jer mobilizacija i tehnologija su jur na tako visokom standardu, da se lako more svaki dan ili odvesti do posla ili preko kompjutora „online“ svoj posao iz doma djelati. Tako se popunjava i naša čuvar-

nica i naša škola – sada u „kampusu“ u Pervana.

1951. ljeta dostala je krčma Herković prvi telefon (uz telefon na pošti). 1975. ljeta je skoro svaki stan imao telefon. 2025. ljeta ima skoro svaki čovik svoj mobilni telefon u džepu, još i dica imaju svoje mobilne telefone. K tomu i kompjutore i „teblete“ (tablet, prijenosnik, prijenosno računalo). Po ovi broji se najbolje vidi, kako visoko je danas tehniziranje.

Po zapisi Aladara Čenara u knjigi „750 ljet Dolnja Pulja“ imalo je selo 1975. ljeta: 8 akademičarov (duhovnici, profesori), 9 učiteljev, 7 študentov.

2025. ljeta ima svaki stan u Dolnjoj Pulji najmanje jednoga maturanta ili študenta.

Na ovi broji se vidi kako velik je napredak u zadnji ljeti u naobrazbi.

Ako su kod brojidbe 1971. ljeta još skoro svi stanovnici u selu bili Hrvati i su išli u crikvu, se je to u zadnjih 50-ih ljet jako preminilo. Imamo sve već mišanih hištav, kade je jedan partner Nimac, a sve već stranih ljudi se naseljuje u prazne stane sela, ki stoju na prodaju. No a sve već, pred svim mladih ljudi, već ne pohadja svete

maše, da ne govorim od doseljenih, ke čudakrat uopće ne poznamo, jer se ne uključu u seosku zajednicu.

To znači, da nažalost nije kotno prže/prije, da su svi stanovnici govorili hrvatski i nimški, a stari i madjarski... Sada uglavnom znaju svi nimški i engleski, a dica sve slabije hrvatski i samo neki od priženjenih i doseljenih se nauču hrvatski, jer se veli, da ionako „svi znaju nimški“.

Crikva

Rana povijest nam kaže, da je bila dolnjopuljanska crikva jedna od najstarijih u cijeloj okolici. Vjerojatno je postojala crikva jur u 12. stoljeću, još prije nego je Dolnja Pulja po prvi put dokumentarno imenovana (1225.)

U kanonskoj vizitaciji 1647. ljeta je crikva posvećena sv. Bartolu i se prvi put imenuje. Ov brojstoji napisan na škropionici, ka je nutri u crikvi kod sridnjih vrat. Crikva ima dva oltare: glavni oltar sv. Bartola i zbočni oltar sv. Familije, ali nima podaskanoga tla niti sakrštije (cekreštije). Na turmu visu dva zvoni.

1651. ljeta je fara Dolnja Pulja imala još tri filijale: Drfelj, Mu-

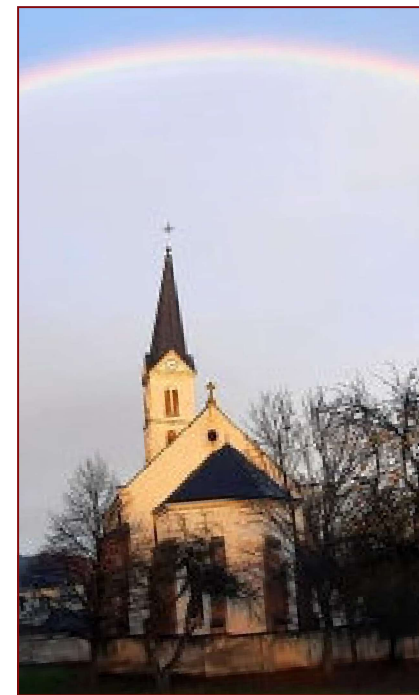
čindrof i Pervane. Farof postoji od dvih hiž, štale, škadnja i vrta. A vjerniki sela kot i filijalov su svi Hrvati i katoličani.

24. juna 1906. ljeta je posvetio jurski biskup Széchényi novu crikvu. Tri ljeta kašnje 1908. su crikvu pomoljali, tako da je postala jedna od najlipših crikav Gradišća.

1975. ljeta blagoslovio se je novo izgradjeni farof.

1977. ljeta počela se je renovirati pod farnikom Jakovom Ježom crikva i to u tri etapa. Prva etapa je bila renovacija turma, a gradjevinski meštar je bio Dolnjopuljanac Alfred Čenar. Pred kiritofom je turam bio dovršen. 1978. su bili na redu krov i vanjske stijene. Istu dob gradila se je i mrtvačnica, tako da su stanovnici imali za snositi dosta visoke stroške. Na protuliće 1980. ljeta počela je obnova crikve iznutra. Državni konzervator je sve pregledavao, da crikva bude točno tako obnovljena, kakova je bila 1908. ljeta. A na koncu novembra bila je sva obnova u najkraćem vrimenu jur gotova.

1995. ljeta blagoslovio je biskup Pavao Iby nove orgule, ke imaju 23 registre!

Na sam kiritof 2000. ljeta blagoslovio se je novi 4. zvon, ki je posvećen sv. Bartolu, a darovao ga je Dolnjopuljanac časni konzistorijalni savjetnik Anton Ferčak.

24. 6. 2006. svečevali smo 100 ljet dolnjopuljanska crikva! Na kiritof istoga ljeta blagoslovila se je nova zastava sv. Bartola od varaždinskoga biskupa Josipa Mrzljaka, ki je našoj fari – kao jedinoj u Gradišću – darovao relikviju blaženoga kardinala Alojzije Stepinca.

Škola

Početak puljanske škole dosiže u sredinu 17. stoljeća, kada su utemeljene prve hrvatske škole. Prema današnjemu istraživanju utemeljene su prve hrvatske škole u Pajngрту i Cindrofu 1641. ljeta, a zatim jur slijedu Dolnja Pulja, Otava i Vulkaprodrtšof.

U kanonskoj vizitaciji od ljeta 1647. je prvi put spomenuto, da ima dolnjopuljanska fara školnika. Kako su povidali stariji ljudi sela, nalazila se je stara škola u „Bujderovom“ stanu (Glavna cesta, danas hižni broj 11). 1867. se je počela graditi škola na današnjem mjestu. U ondašnjoj školi, ka je bila do 1938. ljeta katoličanska, podučavali su se na hrvatskom jeziku samo četiri predmeti: vjeronauk, pisanje, čitanje i računanje. Zbog čemerne plaće učitelja je on čudakrat djelao i kot notar, kantor, crikvešnjak i zvonar. Na prijelazu stoljeća imala je škola preveć dice, tako da su se u razredu strašno rivali. Zbog toga gradio se je 1906. ljeta drugi razred, stan za drugoga učitelja i gospodarstvene zgrade. Jezik podučavanja je bio najprije hrvatski. Po 1867. ljetu se počne podučavati i po madjarsku, dokle se 1908. ljeta

škola potpuno madjarizira i madjarski jezik postane odredjen za nastavni jezik u svi škola. Samo vjeronauk se je smio podučavati na hrvatskom jeziku. 1921. ljeta, s priključenjem Gradišća k Austriji, podučava se u školi dvojezično, hrvatski i nimški. Odluka od 1923. ljeta pretvorila je šestrazredne škole u osmerorazredne škole s najmanje 5 uri nimškoga jezika. Nacionalsocijalizam (1938.) ukinuo je crikvene škole u Gradišću.

Na koncu Drugoga svitskoga boja (1939. – 1945.) bili su „šancleri“ zauzeli jedan razred dolnjopuljanske škole i su onde „ložirali“. Za dicu toga razreda se je podučavalo u dvorani krčme Perušić. Pri zadnji dani Drugoga svitskoga boja pretrpila je i škola veliku škodu.

Prvi školski ravnatelj po 1945. ljetu je bio Ivan Biricz, a učiteljica Ana Sučić. 1955. ljeta je preuzeo peljanje škole Dolnjopuljanac Aladar Čenar.

Novi školski zakon iz 1962. ljeta je doprimio za škole velike promjene. Gornji razredi – ada 5. – 8. razred – su se raspustili, ta dica su morala pojtiti odonda u glavnu školu. Od 1973./74. je postojala

konačno samo jednorazredna osnovna škola – od prvoga do četvrtoga razreda su bili svi skupa.

1977. ljeta je slijedila učiteljica Truda Mušković iz Velikoga Borištofa direktora Aladara Čenara, ki je 1978. ljeta stupio u mirovinu. Ona preuzme ravnateljstvo sâma s 19 dice, a 1988. nastane direktorica škole.

Razvitak ovih promjenov se najbolje vidi u broju školarov:

1930 – 123 školari

1970 – 51 školar – a 36 školarov je bilo u drugi škola (glavna škola, gimnazija) = 87

1977 – 19 školarov

2016 – 13 školarov

2022 – 29 školarov iz četirih sel

2025 – 36 školarov iz četirih sel

1977. ljeta školska zgrada već nije odgovarala modernim uvjetom, tako se je morao prvi dio zgrade uz cestu nanovič uzidati i sa zadnjim razredom povezati. Za vrime zidanja podučavalo se je u učiteljskom stanu, ki se nalazi za razredi. 1984. ljeta mogla se je konačno blagosloviti nova škola i nova čuvarnica.

Pod ravnateljstvom gospe Trude počela je 1993. ljeta suradnja preko granice sa osnovnom školom iz Židana u Ugarskoj, kot i neki ka-

zališni projekti s Kugom.

2001. ljeta napustila je dir. Truda Mušković iz zdravstvenih uzrokov Dolnju Pulju i prošla u mirovinu. Naslijedila ju je Renate Fazekaš iz Frakanave. Pod peljanjem gospe Renate počeo je 2000. ljeta pokus HKD-a, i to hrvatsko otpodnevno podvaranje dice – „Košić“ – pri kom su sudjelivali skoro svi školari.

2005. ljeta povezale su se sve škole Gradišća internetom. 2018. ljeta počela su premissljavaanja, je li ne bi podučavali hrvatski jezik na način „imerzija“, to znači – neke dane samo hrvatski, a neke dane samo nimški govoriti i podučavati.

2020. počeo se je graditi u veleopćini takozvani „školski kampus“ za osnovnu školu i čuvarnicu u Pervana, kad škola već nije odgovarala „najnovijim“ potriboćam. Po semestarski prazniki – 21. februara 2022. ljeta se je škola odselila iz Dolnje Pulje u kampus u Pervane i se dica vozu tamo u školu.

Prva čuvarnica u našem selu otvorila se je u bojnom ljetu 1942. Smjestila se je u dvorani nekadašnje krčme Berlaković (Vevini). U ljetu 1943. preselila se je čuvarnica u jedan prazan školski razred,

kade je ostala do 1944. ljeta kada se je opet morala zapriti, kad nije bilo odgovarajućega mjesta.

Po Drugom svitskom boju 1954. ljeta otvorila se je pod načelnikom Ivanom Meršićem čuvarnica u učiteljskom stanu škole. Peljanje je preuzela Katica Predl-Kačić. Jako duga ljeta je to bila takozvana „sezonska“ čuvarnica, to znači, da se je podvaranje počelo, kad se je htilo početi djelo na polju, a svršavalo je, kada se je završilo djelo vani. Kroz ljetne misece pohodjalo je i jako čuda dice iz Beča čuvarnicu, kad su htili biti u selu kod starih starji – i tako su se sva ta dica igrajući naučila govoriti hrvatski. Prik zime su dica bila doma kod svojih roditeljev. „Tante Katica“ peljala je čuvarnicu sâma sve do 2. 11. 1984. ljeta kada je prošla u mirovinu. Nju je naslijedila na protuliću 1985. ljeta Regina Palatin iz Pajngrta, ka je ali ostala samo do Božić istoga ljeta. Tako je teta Katica poslovala dalje do konca augusta 1986. ljeta, kada je preuzela peljanje mlada Pervanka Edith Keglović.

S novom čuvarničarkom počela je čuvarnica djelati isto vrime kao škola u septembru, a trajala je do julija, samo u ljetni miseci imali

su šest tajednov „ferije“ – ada čuvarnicu zaprto. Znači, da nije bila već „sezonska“.

Čuvarnica i škola su jako usko skupa djelale pri svi mogući priredba i fešta – početo od žetvene zahvalnice, prik božićne svetačnosti, mesopusta do završne priredbe na koncu školskoga ljeta.

No po Tri kralji 2008. ljeta preseleli su čuvarnicu u nekadašnju osnovnu školu u Pervane i od 2022. ljeta je u „obrazovnom kampusu“ skupa s osnovnom školom. Sada su stalno zaposlene dvije pedagogice i odvisi od toga, koliko dice je u čuvarnici i 2 do 3 pomagalice.

Znamenitosti

Dolnja Pulja ima uz **najlipšu crikvu u okolici** još i nekoliko drugih znamenitosti, ke si je vridno pogledati. Tako na primjer „**Gorsku**“ kapelu sv. Donata.

Ova kapela je najznačajniji i najstariji povijesni znak Dolnje Pulje. Ona stoji na najvišem mjestu hatara. 1577. ljeta je Tome Fabiančić, Hrvat iz Dolnje Pulje, dao izgraditi kapelu sv. Donata. Ona je ujedno i najstariji gradjevinski dokaz za naseljenje Hrvatov u Gradišću. Fabiančić je i na svoje stroške obdržavao kapelu.

Po njegovoj smrti je kapela počela propadati. No 1772. ljeta obnovila ju je općina i svi općinski pretpostavni su potpisali zagovor, neka se općina na sve vijeke skrbi za renoviranje i opstanak kapele. 1953. ljeta je kapela ponovno renovirana, a dvi ljeta kašnje dostala je zvon i novi pilj sv. Donata. Po ognju u kapeli obnovila se je kapela 2001. ljeta, a 2004. ljeta dostala je novi oltarski kip umjetnice Adele de Crouy-Chanel.

Svako ljeto na Vanebozas-tupljenje se u kapeli služi sv. maša. Vjerniki iz Dolnje Pulje, Pervan i Mučindrofa šetuju u prošecija kapeli, da se pomolu za dobru urodju i obranu od zloga vremena.

Uz kapelu stoji **kamen „Središće Gradišća“**. Gradišćanski geografi su

1995. ljeta dali izmiriti Gradišće od istoka do zapada i od sjevera do juga i pronašli su, da je središće Gradišća uprav uz gorsku kapelu! Zato su na tom mjestu postavili i spomenkamen u gradišćanski jeziki. Mjesto okolo kapele i kamena je i zvanaredno mjesto puno „pozitivne energije“.

Imamo još i druge **tri kapelice** i to Čenarovu kapelu, kade se ide u gornji dio sela „Kapuvar“, kapelu sv. Florijana nasuprot ognjobran-

skoga stana i kapelu sv. Ane na putu u Goru. K tomu još **5 piljev i 4 križe** na svi izlazi iz sela.

Pred crikvom stoji „**Jaje od srca**“, ko su n a m o l j a l i umjetnici navinci iz Podravine i ko je 2 metre visoko. A na putu u Goru u lozi su označena i mjesta „**pin-gov**“ iz keltske dobe.

Kapela sv. Donata povodom spomenmaše
Klause Čenara 2023. foto: i.k.

Društva

Jur zdavno – u hrvatski novina „Naš tajednik“ – dali su Dolnjoj Pulji nadimak „pjevujuće selo“. A to je u pravom smislu riči:

1923. ljeta utemeljilo se je **jačkar-no društvo „Bratinstvo“**, ko je djelalo sve do boja 1938. ljeta. Po boji utemeljio je mladi kantor Štefan Kočiš **muški zbor i kašnje mišoviti zbor**, za ke je napisao jako puno sv. mašov i crikvenih jačak. Ali i jačkov na tekste hrvatskih piscev. Svete maše iz Dolnje Pulje prenosile su se nekoliko puta na austrijskom radiju, a zbor je oblikovao i mašu na pohodu Svetoga Oca u Gradišću. Od 2017. ljeta preuzela je peljanje zbora kćer prof. Kočiša, Jelka Zeichmann-Kočiš. Ona pelja i **žen-ski vokalni sastav „Pujanke“**, ki se je osnovao 2008. ljeta i jači na svi četiri jeziki Gradišća. Na području jačenja se mora spomenuti, da je i prvi gradišćanskohrvatski **operni pjevač Matija Krizmanić** bio rođeni Dolnjopuljanac, ki je selu ostao vjeran.

1936. ljeta utemeljilo se je **prvo tamburaško društvo** od školnika Štefana Pusztaija, ali 1939. ljeta su morali prestati s igranjem, a tamburice su poshranjali. Po boju

1945. ljeta su se opet našle shranjene tamburice i Albin Čenar je počeo vježbati s tamburaši. 1946. ljeta su si kupili i nove „džez“-instrumente i su dostali ime **„Jazz Kapelle Tamburizza“**. Odonda su zminjajući se na tamburica i lime-ni instrumenti igrali skoro svaki vikend veselja, kiritofe, bale i druge zabave. U narodni nošnja igrali su na reprezentativni priredba kot na festivali širom Austrije i pratili tančenu grupu. 1948. ljeta se je prvi put čula Tamburica Dolnja Pulja na radiju. „Albinovi“ tamburaši su ljeta dugo bili glavna muzika na veliki bali u Beču i Željeznu. Sve skupa su igrali već od 1.000 balov, kiritofov i veselj. 1982. ljeta su imali svoj zadnji nastup u Mjenovu. **Prvi školski tamburaški orkestar** u Gradišću je u Dolnjoj Pulji počeo vježbati 1959. ljeta dr. Slavko Janković iz Zagreba na poziv HKD-a i dir. Aladara Čenara. Ov orkestar je nastupao na seoski i kotarski sve-tačnosti, kot i na školski naticanji. Zbog raspušćanja gornjih razredov – to znači, da već nije bilo 5. – 8. razreda, nego samo 1. – 4. razred – se je smanjio broj školarov, a s tim se je 1971. ljeta raspustio i školski orkestar.

Tamburaški orkestar iz 1951. ljeta

Plesačka grupa iz 1954. ljeta

Najnovija u Dolnjoj Pulji osnovana tamburaška grupa su **„Gauženjaki“**, ki su se osnovali 2021. ljeta i igraju na zabava po cijelom Gradišću.

1951. ljeta je učiteljica Ana Sučić osnovala **tančenu – folklornu grupu u Dolnjoj Pulji**, u koj je plesalo 12 pari iz sela. 1951. ljeta su prvi put nastupili u staroj dolnjopuljanskoj nošnji, uz pratnju dolnjopuljanskih tamburašev.

Kad je Ana Sučić premješćena na drugu školu, preuzela je Moriška Čenar vježbanje, a malo kašnje pak Traude Buzecki i Štefan Kočiš. Ako tamburaši nisu mogli na nastupe s tančoši, onda im je Štefan Kočiš rajlao. Grupa je imala mnogobrojne i jako uspješne nastupe.

1958. ljeta iznikla je iz ove seoske grupe nadregionalna **folklorna grupa „Krug Miloradić“**, u koj su tancali uglavnom hrvatski učitelji.

Ta folklorna grupa postojala je do 1970. ljeta i je nastupila na turneja širom Europe.

Jelka Perušić je osnovala 1977. ljeta grupu **„Hajdenjaki“** sa sje-dišćem u Dolnjoj Pulji, ali člani su iz svih sel sridnjega Gradišća. 2007. ljeta je osnovala i dičinju grupu **„Mali Hajdenjaki“**. Do sada je bilo oko 400 mladih ljudi aktivno u ovi društvu. Glavni cilj Hajdenjakov je, da se mladi ljudi sastaju, razgovaraju po hrvatsku – ča je žalibože sve teže moguće – i da se nauču cijeniti lipe hrvatske jačke, tance i narodne običaje i da to dalje nosu u svoja sela i društva, u ki živu. U toku poslovanja su išli na turneje i festivale po cijeloj Europi (u 15 zemalji), u Afriku i u sve savezne zemlje Austrije. Imali su oko 1.000 nastupov.

Albert Kos (Bartolašev iz Dolnje Pulje) je bio fizioterapeut i tancao je sa svojim pacijenti u kolu kot

dio terapije. 2002. ljeta osnovao je grupu tančošev, s kimi redovito tanca **tance u kolu**, po vremenski prilika ili nutri ili vani u naravi.

Dolnja Pulja ima i jako puno muzičarova, pred svim i mladih muzičarova, kim je zvanje muzika – ada su učitelji za muziku, igraju u različni orkestri ili u pop grupa, peljaju tamburaške grupe ili gudačke sastave, peljaju različne zборе ili jaču u mjuzikli ili različni drugi projekti. Skoro u svakom stanu se gdo bavi profesionalno ili kot hobi s muzikom, tako da je teško sve nabrojiti. Tako su se grupe kotno „Elektrikeri“, „Stara škola“, „Coffeeshock Company“ i neke druge osnovale u Dolnjoj Pulji.

Najpoznatiji muzičar sela je svakako **prof. Štefan Kočiš**. On je počeo kao dičak od 12 ljet s kantatorijom u domaćoj crikvi i obvršava ovu službu jur već od 80 ljet dugo! Njegov cijel život posvećen je muziki. Po studijumu u Beču poslovaio je kot učitelj i direktor u muzičkoj školi Gornja Pulja, bio je pedagog na gimnaziji Gornja Pulja, na konzervatoriju u Gornji Šica i u Željeznu.

No Kočiš je i sam komponirao neizmjereno velik broj kusićev –

najveć za orgule, ali i za mnoge druge instrumente i za orkestre. Svete maše na hrvatskom, nimškom i latinskom jeziku za različne zборе, početo od seoskoga crikvenoga zbora i amaterskih zborov do velikih akademskih zborov, a mnoge od ovih maš su emitirane na televiziji i radiju. Posebno na srcu su mu ležali psalmi, ke je sve obdjelao za orgule i izdao u „Svesku psalmov“. Mnoga ljeta je bio predsjednik Dijecezanske komisije za crikvenu muziku.

Sudjelivao je s folklornimi grupami, za ke je obdjelao i aranžirao velik broj narodnih jačak, napisao je krasne melodije na riči gradišćanskih pjesnikov.

Kočiš je širom Gradišća istraživao narodne jačke, ke su snimljene na magnetofonu. Za hrvatsku školsku mladinu je izdao je 1972. ljeta „Hrvatsku pjesmaricu“, u koj je sabrao i obdjelao 165 jačak. Redovito je davao orguljaške koncerte, a izašle su i dva CD-i s njegovom muzikom. Svojimi kompozicijami je dobio mnoga naticanja a primio je i mnoga odlikovanja od državne, zemaljske i crikvene strani. On je jedini Dolnjopuljanac, ki je časni gradjan sela Frakanava-Dolnja Pulja.

Dolnja Pulja je imala i još svenek ima i jako plodan društveni život. Tako je postojala aktivna **kazališna grupa** od 1925. ljeta s prekidi sve do 1974. ljeta.

Društvo bojnih tovarušev od 1921. ljeta po 1. svitskom boju do 1975. ljeta.

Ognjobransko društvo se je utemeljilo jur 1887. ljeta i djela odonda neprekidno na dobrobit sela. 1996. ljeta blagoslovio se je novi ognjobranski stan, a s 1. 1. 1997. su oficijelno postale i žene ognjobrankinje.

2006. ljeta su se osnovali „Mladi ognjobranci“. Sada ih je 14 mla-

dih – 9 dičaki i 5 divičic – u starosti od 10 do 16 ljet. Uz pomoć pri ognju, povodja i drugi nesrića pomažu ognjobranci i pri humanitarni akcija – bilo to kad je bila pomoć potribna u Rumunjskoj, u Hrvatskoj, Bosni ili kade drugdir.

Urbarijalsko društvo – 1867. ljeta nastali su urbarijalci slobodni gospodari.

Skupno imanje urbarijalske općine iznaša danas oko 160 hektarov – uglavnom loze – ke slišu 74 urbarijalcem. Nekada im je slišila i seoska ciglenka, a zapošljavali su i svinjskoga pastira.

Igrokaz Cigan iz 1951. ljeta.

Hrvatsko kulturno društvo – HKD osnovano je 1929. ljeta u Gradišću i u selu. Ono još svenek postoji i priređuje različite akcije. **Društvo za polipšavanje sela** utemeljilo se je 1960. ljeta i odonda se člani skrbu za čišćenje i polipšavanje javnih mjestov i cijeloga sela. 2010. ljeta svečevalo se je 50 ljet društva velikom feštom i tom-bolom u Kapuvaru. U tom ljetu postala je Dolnja Pulja prva pri naticanju za „najlipše selo“ u Zemlji Gradišće. **Štedno društvo „Napred“** utemeljilo se je 1933. ljeta. Društvo sada

broji 100 članov, ki si redovito uplaćaju svaku nedilju bar neku svotu.

Pčelarsko društvo – Naši puljanski pčelari su kod pčelarskoga društva „Mučindrof i okolica“. Utemeljeno je 1950. ljeta od on-dašnjega mučindrofskoga učitelja Dolnjopuljanca Aladara Čenar. Trenutno ima društvo 11 članov. **Mlikarnica** – Prvo branje mlika u Dolnjoj Pulji zabilježeno je jur 1902. ljeta, kada su neki seljaki „seperatorom“ načinjali topli putor i ga prodavali u Šopronu. 1932. ljeta utemeljila se je mlikar-

na zajednica. Još 1975. ljeta su nosili 32 kotrigi oko 700 l mlika dnevno. 1993. ljeta zaprla se je mlikarnica, a 1997. ljeta prodala se je zadnja krava u selu.

Zadruga termocentrala Dolnja Pulja se je utemeljila 1994. ljeta, a termocentrala je počela s grijanjem 1995. ljeta. Kuri se posičkanimi drvi. Na početku su opskrb-ljivali 67 stani, a sada ih je priklju-čeno 100.

SCU – nogometno društvo – ute-meljilo se je 1966. ljeta. Igrali su se svenek u najnižoj ligi, dokle su konačno 2023. ljeta postali meštri i stupili u višu ligu, 1. razred Sre-dina.

Stolno tenisko društvo je uteme-ljeno 1965. ljeta, a 1974. ljeta se je društvo prestalo igrati u ligi.

Društvo PUMA – Puljanska mla-dina se je osnovalo 1996. ljeta i u njem se mladina još redovito sa-kuplja i načinja različne priredbe.

Društvo 30-ti „Dolinci“ osnovali su muži, ki su rođeni med 1930. i 1939. – njih je bilo 12 – 1978. ljeta, kade su se svaku nedilju po maši sastajali sve do 2020. ljeta.

Hodočasniki Dolnje Pulje je se-oska zajednica, ka jur od 2003. ljeta skupa ide na shodišće u Rati-štof.

Qi Gong – društvo za zdravlje je počelo s djelovanjem u jeseni 2011. ljeta. U njem se ljudi redo-vito sastaju i vježbaju kineske vježbe za zdravlje.

(po knjigi „750 ljet Dolnja Pulja“ od Aladara Čenara, 1975.)

Igrokaz iz 1974. ljeta.

Život na selu pred 100 ljeti

Do 1848. ljeta imalo je svako selo određenu strukturu i to po feudalnom redu. Vlasnik zemlje bio je najviši sudac podanoga ljudstva, tako i seljakov. On biše imenovan od feudalcev, plemićev i od kotarskoga poglavara u službu. Zadaće i funkcija selskoga predsjednika: zasiguranje među ljudi (žiteljstva) i državne uprave. Odgovoran za sve, ča se je u selu dogodilo i tribalo: porcije, zadiljene rabote, briga za siromahe i starce, kaštiga za protuzakonite osobe, infrastrukturu, osudjenje malih deliktov i pineze, zatvarenje u uzi (tamnici), pranger (stup sramote), izbatinati zločine. U mnogim selima su ljudi grojze sadili, i ako nek za svoju privatnu potrebu. U mjestima s već vinogradov (goricami) imenovani bili su i tanačnici za vinograde. Na vrhu bio je birov za gorice, ki je bio za dvojica ljeta imenovan.

Za polje je isto čuvar bio zaposlen. Do sredine 19. stoljeća vladala je tropoljni sustav (Dreifelderwirtschaft): zimsko žito, protulična sitva, tretina polja neobrađeno za počivak. Sijali su se hrž, pšenica, zob, lan, konoplje i hajdina. Važni bili su i pašnjaci (Hutweiden) za krave, svinje, ovce i koze. Skoro svako selo imalo je ribnjak. Čudakrat mučili su ljude zarazni betegi, kuge, neplodna ljeta, boji i naravne katastrofe.

Kuće: čvrst materijal kamen, cigla, ugažena ilovača, obloki i vrata, fasada pobiljena, daske na prozori limom opkrojene, stambene zgrade mnogokrat slamom pokrite, neke i šindrami ali i krovnicima ciglami.

Unutro: Višeputa dvi sobe, među njih kuhinja i s mjestom za kurenje i krušna peć, uzidani dimnjak. U sobi češće kaljeva peć, postelje, ladice, druga klup, stolac, ladica

ili ormari. Na stijeni u soba obiše kuhinjske posude, krčgi (Krüge), zidne ure, kipi sa svetimi, pribor za jilo, stolnica (Lade). **Hiže bogatijih ljudi:** pivnica, kamra, štala, škadanj, zdenac, dvor s ogradom.

Hiže siromahov: kite pletene ilovačom i mortom/žbukom, mali dvor, WC na dvoru, noćna posuda za potripčinu, limena kada za kupanje.

Odijelo: ditići i muži nosili su košulje, rubače s grubo bijelim lonom, hlače šestokrat kotno husari, čizme s okovinom, šešir sa širokom vrpcom, neki s perom, u zimi dugi plašt, koč i s krznim ovratnikom (ogricom). Žene nosile su višeputa doljnje suknje. Na doljnjem dijelu fraka (lajbla) imale su male perjene jastuke. Ako prsa nisu bila dosta pokrita, nosila su pofarbane suknje (rupčiče preko ramena, preko toga kaput/jaku). Vlasi većinom na kose pletene, mnogokrat velikim povezačem (rupcem) pokrite, čizme, u zimi dugi plašt. Gospodjice imale su u kosi duge pletene vrpce kao nakit.

Narodno jilo: Pri hrani je ponuda bila skromna. Sredstvo za hranjenje nije bilo mnogovrsno: kaša, žganci, pogače, zelje, grah i grašak

se more kako-tako zmoći. Tehničke mogućnosti za konzerviranje nisu bile poznate. Meso se doma ukadilo, posoljilo ili u mast vrglo na skladište i samo pri teškom djelu ili po nedilja upotrebilo. Ako kroz ljeto nijedna krava nije koraknula u čaval, ili se je znamda napuhnula, ili si nijedna svinja nije potrla nogu, imali su ljudi rijetko svježe meso. Osobito se je meso od pernatoga blaga jilo. Mnogo već hrane koristilo se je od muke (brašna). Pekli su se kifljini, bukljini, štruce, masnice, gughupf, krofljini, turte, kruh i paljuki. Juhe su prije ponekad stoprv po glavnom jilu servirali. Govedska i kokošinja juha su bile najbolje. Osim toga jila se zapražena krumpirska, grahova, zeljova i bučna juha, ripe, guljaš, kiseljak, zeleni grah i grašak.

U neki krajina se je samo na doručak i na večeru jilo. Mliko i mlični produkti imali su isto veliki položaj (rang). U ljeti su vrganji, glivice i šampinjoni bili dobra promjena. Cukora je bilo manje, zato se je već meda koristilo. Vina bilo je skoro u svakom selu, ako ne drugo barem iz žive ograde s rozgvami (Heckenklescher). Kvaliteta vode nije bila svagdir dobra.

Konačno se more opaziti, da je razlika medju socijalnijimi grupami ljudi (žiteljstvo) prilično veliko bilo.

Zbog manjkanja socijalnoga zakonodavstva bilo je domovinsko selo za opskrbu (uzdržavanje) siromašnijih stanovnikov odgovorno (nadležno), naročito i za liječnike (doktoze) i za bolnice. Poznato mi je, da su iz našega sela neki ljudi, ki su u špitalju umrli u tome selu i zakopani bili, najveći dio od njih bili su Romi.

1924. upeljala je Zemaljska vlada Gradišća obavezno pohodjenje škole za Rome na troške domovinskoga sela.

Sautanz/

Ako u današnje vrime u zimskoj dobi kroz selo hodimo, vlada svagdir tišina i ako su se ljudi po zvanju odvezli na posao. Pred 70 ljet čulo se je ujutro na neki dvori kruljene jedne svinje: klanje.

Bio je to poseban dan u obitelji. Seljaki, rukotvorci i mnogi tobrači zaklali su u zimi svinju. Mnogokrat su se pripravile već dan prije: veliko korito, višala (galge), velike vage, presura, tiganj (Pfanne) za kuhanje slanine na mast i

ocvarke (ocvirke). Na dan klanja došao je majstor mesar, čestokrat rođak ili susjed, ako hižni gospodar nije bio sposoban za ubijanje. Po štampnju rakije je mesar dobrim oštrim nožem učinio svoje. Med tim poslovanjem su muži držali svinju čvrsto. Jedno dite je držalo rep svinje, da kobasice dobene. Ubita živina se je onda vrgla u kopanj (korito), gdje je bila vruća voda i smolja, pak su dva muži loncem kroz simo i tamo vučenje svinju dobili bez vlasi (strune).

Klanje u Čembi

Svinja se je onda obisila na galge (višala) i bila na dva dijele razdiljena. Gospodarica je punim loncem krvi prošla šporetu i je kuhala krv s hajdinom, jarcem ili rižom i je onda tu masu kašnje u čistu kobasičnu kožu od tankoga criva zašupala, tako su nastale čurke (Blutwurst). Za južinu su se ponudile pečena jetra. Ova bila su lipo porizena i s odgovornimi začini u presurašnom tignju (Pfanne) na šporetu pečeni. Manji važni ostatki svinjskoga mesa kao glava, čampe (Haxen) i pluća metnuti su u želudac (čmar) i bili slabo ukadjeni, tako je nastala prešana kobasica (Presswurst). Kožice slanine, čampe, manji ostatki mesa su se hasnovali s odgovornimi začini za kuhanje hladetine.

Objed: juha s rizanci i s mesom, svinjsko pečenje, zelje ili salata. Na galga visile su dve polovice svinje. Širok sloj slanine bio je ponos

familije, to je doneslo čuda masti i ocvarkov. Mesar razdililo je dve polovice svinje na jakom stolu s dibokimi daskami. Jedan dio mesa se je metnuo u rasolje pak za neke tajedne ukadio. Druge komade mesa vrgla je domaćica u veliki lonac za mast dokle još nisu bile hladne škrinje u upotrebi.

Za vrime rada bilo je i klanje državno uredjeno. Po osobi bio je određeni broj kil mesa predviđen. Klanje moralo se je prijaviti. Na ta dan došao je pregledač (preglednik) mesa, kontrolirao je množinu kile mesa i kvalitetu i „blagimi“ naočalji. Kad se je okripio jetrami i vinom, prošao je dalje na drugo mjesto, mnogokrat i s komadom kareja.

U spominku mi je još ostalo, da sam pri jednoj hiži na galga vidio dva svinjske repe i ako se je samo „jedna“ svinja bila zaklala.

Smrtni slučaji

Ljudi, ki su pogorili

Prošlo ljeto smo popisali u Kalendarsu ljude iz okolice Željezna, ki su se potopili. Ljetos slijedu u ovoj seriji ljudi, ki su umrli/zgorili u ognju.

1715. Celindof, Georg Radić iz Koljnofa

1717. Celindof, Helena Dragšić

1768. Željezno, Georg Udvinacz iz Trajštofa

1771. Uzlop, jedna prosjakinja iz Dolnje Austrije

1799. Trajštof, Rozalija Šumić i Helene Janković

1799. Ebreichsdorf, Štefan Tomšić iz Vorištana, 34 ljet star

1813. Cundrava, Elizabet Lukašić, 3 ljet

1821. Vorištan, Lukas Schnatniczer, 20 ljet

1843. Štikapron, Marija Palković, 5 ljet

1852. Uzlop, Johann Babonić, 3 ljet

1857. Trajštof, Terezija Križanić, 56 ljet

1863. Trajštof, Regina Sorger, 3 ljet

1865. Vorištan, Anastazija Voršić, 4 ljet

1877. Uzlop, Štefan Rubacker, 30 ljet

1879. Ebreichsdorf, Adolf Molacz, 2 ljet iz Vorištana

1882. Trajštof, Johann Faber Schmied iz Vedešina, 40 ljet

1882. Vorištan, Marija Voršić, rođjena Štefanić, 48 ljet

1885. Trajštof, Agnes Lichtenberger, 4 ljet

1894. Štikapron, Johann Ifschar, 4 ljet

1894. Trajštof, Katarina Vajković, 12 ljet

1909. Trajštof, Marija Prohaska, prosjakinja, 72 ljet

1918. Štikapron, Barbara Kočiš, 24 ljet u fabriki u Wöllersdorfu

1923. Trajštof, Lorenz Barilić, 46 ljet

Tužan rekord ovput u Trajštofu (10 osobov se unesrićilo)

Od životinj ubijeni ljudi

Farnik Uzlopa je prošlo ljeto svečevao poseban 100. spomendan. Jedna žena je dala svoj zemaljski žitak za spas svoje dice (kot u Evandjelju piše: najveća ljubav). Katarina Zollner, rođj. Walzer umrla je 30. 5. 1924. kad ju je ubio selski bik pritom kad je kani-la spasiti svoju dicu. Ona je bila 52 ljeta stara.

I jedan Štikapronac (ein Stinkenbrunner) izgubio je 19. 8. 1938. svoj život zbog jednoga Vorištanca, ki se je kanio braniti od ognja u cisterni. Jedan i drugi su se zatopili.

Osim toga je u Uzlopu najveć ljudi umrlo zbog životinj:

1869. Sylvester Pfaffelmaier, 4 ljet, konj

1888. Karl Eisner, 5 ljet, bik

1933. Thomas Pusser, 74 ljet, vol

1952. Karl Eisner, 60 ljet, konj

1965. Marija Jagšić, rođjena Šumić, 54 ljet, vol

Druge smrtne nesriće zbog životinj:

1793. Vorištan, kucinji napad

1801. Vulkaprodrštof, konj

1809. Celindof, konj

1816. Štikapron, konj

1859. jedan Celindofac u Ebreichsdorfu, konj

1862. jedna Pajngrčanka u Eg-gendorfu, kucinji napad

1887. Štikapron, konj

1919. jedan Cogrštofac u Velikoj Holovajni, bik

Sažetak

Sve u svemu se more reći ovo: od 14 ljudi, ki su zgubili svoje živote kroz oganj ili životinje, je skoro polovica iz Uzlopa.

Sjaj vjere

Kalendar Gradišće 2025.